

zakonima popraviti stanje bolnica, kad se i liječništvo razvilo do velike visine.

Mnoge su b. tako postale znamenita rasadišta znanosti, odn. odgoja mladoga liječničkog naraštaja, t. j. jezgra medicinskih fakulteta. Neke su b. u povijesti medicine odigrale najveće uloge, kao na pr. bolnica u Palermu, u Montpellieru iz 1195, Hôtel-Dieu u Parizu, Charité u Berlinu, podignuta od Friedricha I., Allgemeines Krankenhaus, koji je u Beču 1784 podigao Josip II. i t. d.

Prva vojna b. osnovana je na savjet kardinala Richelieua za vrijeme opsade grada Casale.

B. u Hrvatskoj. Najstarija je b. u hrvatskim krajevima templarskoga reda iz 1186 u Sv. Petru na Bojištu kod Nina. G. 1347 osnovana je i sagrađena b. u Dubrovniku. Zgrada se nalazila s južne strane ženskoga samostana sv. Klare (danas mjesno vojno zapovjedništvo). B. se zvala *hospitale magnum*, a najzad *Domus Christi*. Bila je, kao i drugi hospitali onoga doba, više sklonište za starce nego li b. Uz nju osnovana je 1420 ljekarna pod imenom *Domus Christi*, koja još i danas postoji. Ovaj je *veliki hospital* zaključkom senata od 26. II. 1540 pretvoren u pravu javnu b. i valjda prenesen u novu zgradu ili mu je njegova znatno povećana i uređena. Istom 1888 dobiva Dubrovnik novu bolničku zgradu na Boninovu, dok je stara pretvorena u ubožiste.

Hospitali ubožnice javljaju se po svim većim mjestima po Primorju tokom srednjega vijeka. U Zadru je bilo prije 19. st. nekih desetak hospitala, među kojima jednomu vodi trag čak u g. 559; od njega je kasnije postala vojnička, a 1904 građanska bolnica.

G. 1357 spominje se prvi hospital u Zagrebu, a kasnije ih je bilo i više, povremeno čak i četiri. — U kasnije vrijeme poznati su hospitali za posebne bolesti, na pr. leprozorij u Zagrebu, Oborovu, Čazmi, Dubrovniku, Trogiru, Kotoru, Stonu i u Konavlima. U Dubrovniku su bila dva, jedan iz 1320 na Pilama, a drugi iz 1463 na Pločama. Trogirski je bio na otoku Čiovu (Bua), a potječe iz 1372. Kotorški je iz 1435 i jedini nosi pravi naslov »Hospitale sancti Lazari sive leprosorium«.

Posebna je bila i bolnica protiv bolesti »škrljevo«, prozvana po mjestu Škrljevu. U njegovu se okolišu koncem 18. st. sve do nedavno javljao, a po cijelom Hrvatskom primorju rasprostranio endemički sifilis. B. je bila ustrojena u frankopanskom gradu u Kraljevici 1816 i radila do 1878.

U Zagrebu je *Zakladna bolnica* ili *Bolnica milosrdne braće* osnovana 1791, pošto je Zagreb poharala epidemija influence i pošto je iz Beča došao prijedlog, da se po uzoru pariskoga Hôtel-Dieu, odnosno po uzoru na novu bečku opću bolnicu, sagrađenu po želji cara Josipa II., sagrađe slične bolnice »po svoj provinciji«. Na Griču, Kaptolu i u Vlaškoj ulici postojale su neke bolnice, ksenodohiji, azili za starce ili ubožnice, svaki sa svojom zakladom. Grička se b. nalazila u Dugojoj ulici, dok je u Kožarskoj ulici bila još neka ubožnica. Osim toga postojala je kaptolska i biskupska b. kao i neke manje. Osim tih zaklada postojala je zaklada građanina Stillera. Sve su ove zaklade sabrane za gradnju nove bolnice. Zidanje je započelo 1794, ali je moglo biti dovršeno istom potporom biskupa Maksimilijana Vrhovca 1800. Kako je to bilo doba napoleonskih ratova, postala je zgrada najprije vojnom bol-

nicom. Istom 1803, na zauzimanje županije, mogla se zgrada upotrijebiti za liječenje građana. Bolnica je otvorena 23. VIII. 1804 za 32 bolesnika, a uprava je dana milosrdnoj braći iz Bratislave. Ova su obavljala dužnosti i ljekarnika i kirurga. B. brzo dođe na dobar glas, a 21. I. 1811 pokuša ovdje Rudolf Lamprecht (v.), za onda magistar primalje zgrada nalazila na Jelačićevu trgu, pa kako se našla u stva i kirurgije, osnovati privatnu kiruršku školu. Bolnička sredini grada, bila je g. 1930 porušena, a sama b. smještena u drugu zgradu. Sada se dovršava za nju suvremena zgrada na Rebru.

Drugu b. u Zagrebu, *Bolnicu sestara milosrdnica*, osnovao je kardinal Haulik 1841. Sazidao je za nju zgradu današnjega samostana u Frankopanskoj ulici. B. je počela s radom 1. I. 1846 sa 12 kreveta. Bila je povjerena sestrama sv. Vinka Paulskoga, koje su došle iz Tirola. B. je bila dosta dugo u sklopu samostana. Kasnije je za nju sagrađena zgrada u Ilici br. 83, a danas je u velikim zgradama na Vinogradskoj cesti.

Za haranja kolere g. 1853 dobio je Zagreb i treću bolnicu, t. zv. »Zemaljsku bolnicu«, koja je građena 1856—60

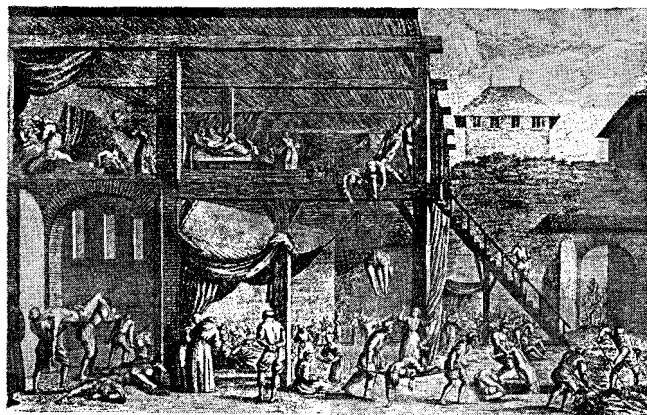
na trošak zemaljske vlade za 200 kreveta. Kad je bila gotova, nije bilo bolesnika. Neko su je vrijeme držale sestre milosrdnice. Zatim je u nju smještena realka, 1864 držala se u njoj Prva hrvatska izložba, 1868—82 bila je iznajmljena državi za tvornicu duhana, god. 1882 predana je za glavnu zgradu današnjega sveučilišta, a »Državna bolnica« osnovana je 1941 u zgradi gradske ubožnice i ortopedske bolnice na Sv. Duhu razvivši se iz privremeno ondje smještene »Zakladne bolnice«.

Osim ovih spominju se već od kraja 18. st. bolnica u Zemu (1775); Požegi (1779), koja

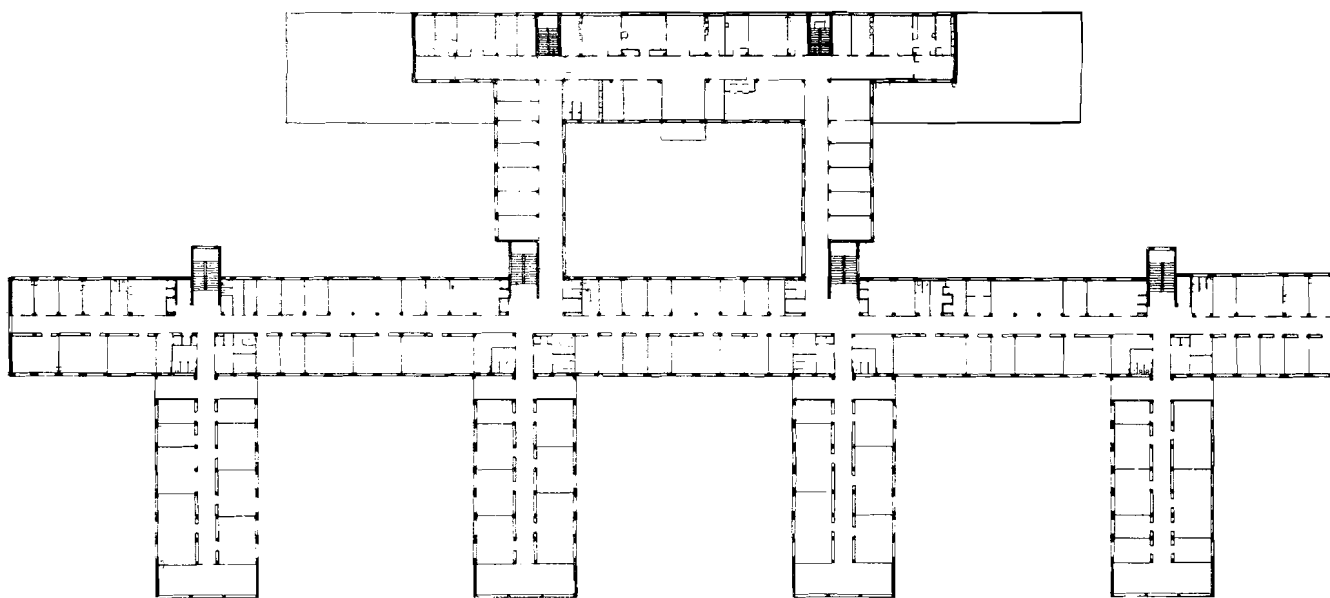
je bila poslije zatvorena, pa opet (1836) ponovno otvorena, a 1936 obnovljena; Splitu (1794); Martinšćici (1835), koja je služila za karantenu riječkoj luci; Varaždinu (1839), kasnije obnovljena 1898; Karlovcu, koju je sazidao dobrotvor Šebetić 1844; Novoj Gradiški (1848); Vinkovcima (1852); Stenjevcu (umobolnica, danas Vrapče, 1873); Osijeku, sazidana zakladom Hutter-Kohloffer-Monsbergovom (1874); Ogulinu i Petrinji (1860); Koprivnici i Bjelo-

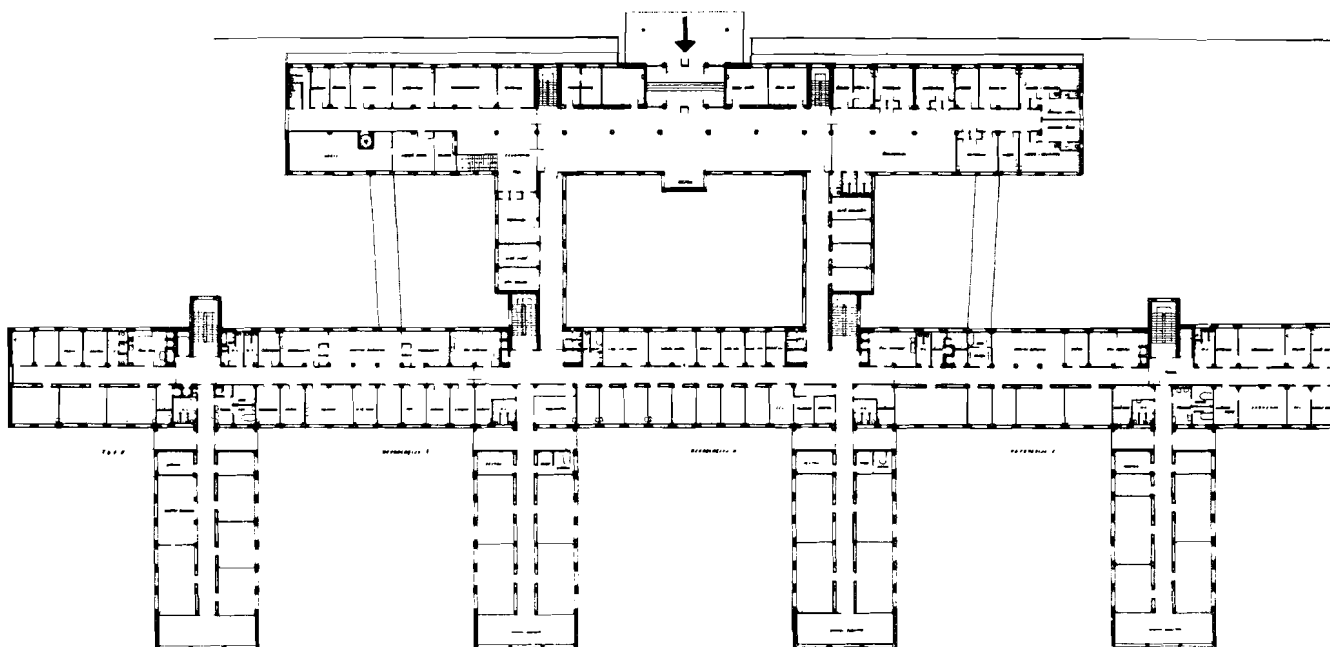
KUŽNA BOLNICA U HAMBURGU G. 1746

KUŽNA BOLNICA U BEČU G. 1679
Beč, Historisches Museum

ZAKLADNA BOLNICA U ZAGREBU
Tlocrt prvoga kata

ZAKLADNA BOLNICA U ZAGREBU
Tlocrt prizemlja

Prva na evropskom kopnu u paviljonskom sistemu izgrađena je b. Lariboisière u Parizu g. 1858. Ovaj se tip razvio u Engleskoj.

U najnovije vrijeme opet se mnogo primjenjuje sistem koridora, ali u kombinaciji s paviljonskim. Iskustvo je pokazalo, da je taj način gradnje najekonomičniji.

Od novijih bolnica u Hrvatskoj dosta ih je bilo građeno u sistemu paviljona. Tako su bolnica sestara milosrdnica u Zagrebu, b. u Osijeku, Sarajevu, a i medicinska klinika u Zagrebu građene u paviljonskom sistemu. Zakladna b. na Rebru, naša najnovija, najsuvremenija i najveća b., izgrađena je u mješovitom sistemu bloka. U ovoj b. primijenjene su sve najnovije tekovine današnjeg doba, a i jedinstveno je u njoj, da su operacione dvorane za sve odjele smještene u sjevernom krilu zgrade.

Gdje će se graditi b. i kakva će biti, određuje se prema potrebama kraja kao i prema terenskim, klimatskim i zdravstvenim prilikama. Traži se, da na 1.000 stanovnika bude pet do deset kreveta racionalno raspoređenih na opće i posebne, veće i manje bolnice. Osim bolesnika, smještenih u bolnici, bolnice liječe bolesnike i u svojim ambulancama. B. se redovito tako grade, da bolesničke sobe gledaju na jug, istok ili zapad, dakle na sunčanu stranu, a operacione se dvorane kao i hodnici nalaze na sjeveru.

Danas se radije grade velike b., jer je gradnja jeftinija, a održavanje lakše. Gdje nema mogućnosti za prevoz bolesnika, u manjim mjestima ili u teško pristupačnom kraju, moraju se graditi i male bolnice, ali ne manje od 120—150 kreveta. Veće države nastoje takve bolnice postaviti na svako okružje od 50 km promjera. Gradske b., koje služe kao glavne, grade se danas s 300—400 kreveta. Smjernice kod današnjeg građenja b. bile bi dakle te, da se izgradi glavna velika b. u većem središtu, snabdjevena svim potrebnim higijenskim i tehničkim pougalima, a u kraju, koji može obuhvatiti svojim djelovanjem ova velika b., izgrađuju se male pomoćne b., tako da bolesnik bude samo neko vrijeme u glavnoj velikoj b., a onda se šalje u pomoćnu do konačnog ozdravljenja ili do prijelaza u kućnu njegu.

Z. P.

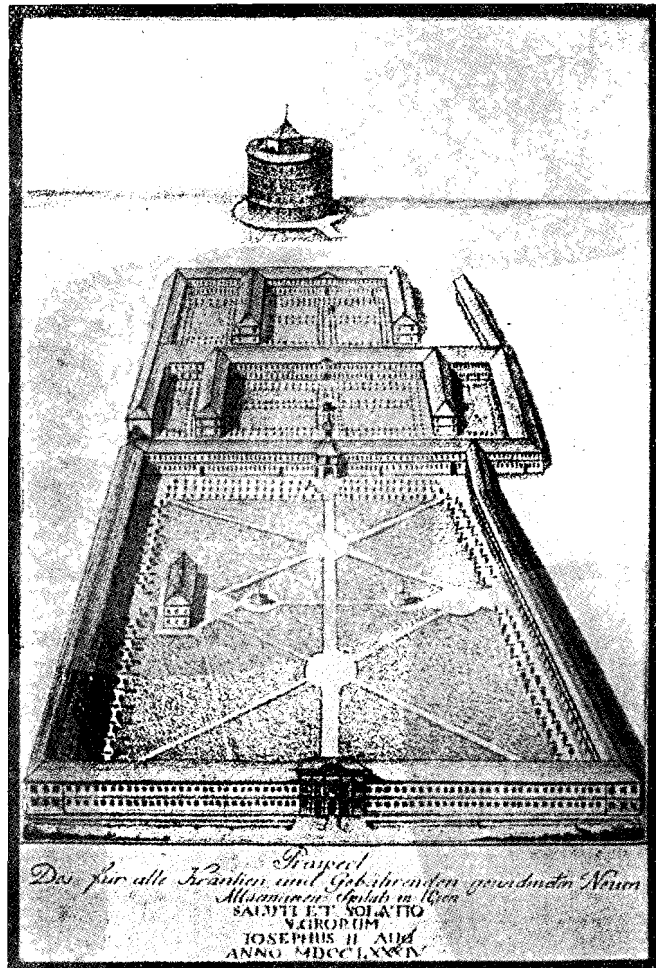
Bolnice za životinje → Veterinarske ambulante i bolnice.

BOLNIČAR, bolničarka, zvanje pomoćnog osoblja u bolnicama ili uopće u ustanovama za liječenje bolesnika. Bolničarsko osoblje pomaže liječnike pri njezi bolesnika, pri operacijama i liječenju. Danas se po pravilu može samo ono osoblje bolnica nazivati bolničarima, koje je steklo posebne kvalifikacije. U izuzetnim slučajevima i kad nema školovana osoblja, uzimaju se u bolničarsku službu i osobe bez posebne spreme; inače postoje za njih posebne škole. Tako su kod nas u Zakonu o stručnim školama za pomoćno osoblje u socijalnoj i zdravstvenoj službi predviđene škole za bolničare, koje traju 18 mjeseci. U velikom broju naših bolnica vrše službu bolničarskog osoblja sestre milosrdnice, kojih je najviše iz reda sv. Vinka Paulskoga i sv. Križa. Prije nekoliko godina osnovao je svaki od spomenutih redova svoju bolničarsku školu sestara milosrdnica, u kojoj se ove spremaju za službu u bolnicama i drugim zdravstvenim ustanovama. Osim javnih zdravstvenih ustanova zaposluju i privatne ustanove bolničare i bolničarke i održavaju tečajeve i škole za njih, tako na pr. Društvo Crvenoga Križa, koje uposljuje i prema bolničarsko osoblje za slučaj rata pa i mira (za rad oko unapređenja narodnog zdravlja, kod elementarnih nevolja ili suzbijanja zaraznih bolesti).

A. Š-r.

BOLNIČKI BRODOVI. Ranjenici, bolesnici i brodolomci na moru uživaju u ratu naročitu zaštitu. Ova je bila predviđena već u odredbama haške konvencije iz 1899 i obno-

vljena je X. haškom konvencijom iz 1907, čije su propise sve mornarice uvrstile u svoja pravila. B. b. služe za pružanje pomoći ranjenicima, bolesnicima i brodolomcima i za njihov prijevoz i ne smiju se u ratu ni napadati ni zaplijeniti, ali ni oni ne smiju služiti za ratne svrhe ni smetati kretanju ratnih brodova. Dije se u vojničke, koje opremaju same zaraćene države, i u takove, koje opremaju privatne osobe ili priznata društva, pa i neutralna, kao na pr. Crveni križ. B. b. imaju svoje naročite isprave i obilježeni su zastavom sa crvenim križem uz svoju nacionalnu zastavu. Naličeni su bijelo, a po cijeloj dužini imaju 1½ m široku prugu zelene boje kod vojničkih i crvene boje kod ostalih bolničkih brodova. Njihova imena moraju biti objavljena i neprijatelju još prije upotrebe. Neutralni b. b. moraju stajati pod nadzorom jedne od zaraćenih strana te viju njezinu zastavu na glavnom jarbolu. B. b. moraju pružiti pomoć ranjenicima, bolesnicima i brodolomcima sviju zaraćenih i moraju se pokoriti nalogima zaraćenih, koji mogu postaviti povjerenike i na bolničke brodove druge strane.

OPCA BOLNICA U BECU G. 1784

BOLNIČKA SOBA IZ G. 1682.

Osoblje bolničkih brodova može biti naoružano za svoju osobnu obranu i za zaštitu bolesnika. Brodovi mogu imati krugovalni uređaj. Za vrijeme rata 1914/18 poštivalo se te odredbe općenito, no ipak je došlo do raznih nesuglasica i zabluda, pa i do represalija, jer su si zaraćeni međusobno predbacivali zloupotrebu i hotimično potapanje bolničkih brodova. Tada su bili uvedeni i neutralni nadzornici, ali za više slučajeva napada na bolničke brodove ustanovljeno je kasnije, da je razlog bio zabluda, kao na pr. torpediranje »Elektre« 18. ožujka 1916 na dalmatinskoj obali. I brodske bolnice (brodske ambulante) na ratnim brodovima uživaju u ratu izvjesnu zaštitu, koliko je to moguće. One se moraju poštediti u slučaju borbe na samom brodu i u slučaju uzapčenja broda ne smiju se upotrijebiti za druge svrhe, dok ranjenici i bolesnici nisu smješteni na drugo mjesto. Liječnici, bolničari i svećenici uživaju također zaštitu, ne smiju se zarobiti i moraju nastaviti svoj rad, i ako je brod zauzet

BOLOGNA, Panorama

(Foto Alinari)

od neprijatelja. Ranjenici, bolesnici i brodolomci, koji padaju u ruke druge strane, postaju zarobljenici. V. A. B.

BOLNINA je novčana svota, koja se u slučaju povrede tijela može tražiti kao odšteta za boli prouzročene tom povredom. Tko nekoga povrijedi u tijelu, plaća troškove za liječenje, nadoknađuje povrijeđenomu izmaklu zasluzbu kao i onu, koje će ovaj biti lišen unaprijed, ako postane za rad nesposoban, a osim toga, ako oštećenik zahtijeva, »valja da mu za pretrpljene bolove plati neku sumu prema okolnostima razviđenim« (§ 1325. Ogz.). Pretpostava toga zahtjeva je svakako povreda tijela (u širem smislu, u kojem znači i povredu duševnoga zdravlja i integriteta). Po vladajućem mišljenju može se u slučaju takve povrede zahtijevati »bolnina« ne samo za pretrpljene tjelesne (fizičke) boli, već i za duševnu bol (na pr. za žalost, koju trpi onaj, tko je uslijed tjelesne povrede oslijepio, ošepavio, izgubio ruku, ili za brigu zbog svoje budućnosti ili budućnosti svoje obitelji). Bolnina se može zahtijevati bez obzira na to, je li tjelesna povreda nanesena namjerno, većom ili manjom nepomnjom. Ona se načelno može zahtijevati i onda, kad po odredbi zakona odgovornost za štetu prouzročenu povredom tijela ne pretpostavlja skrivljeno oštećenje. Koliko zakon ne određuje drukčije, dovoljno je, da postoji bilo koji od slučajeva, u kojima je netko obavezan nadoknaditi štetu prouzročenu povredom tijela. Tako se na pr. bolnina može tražiti i od onoga, tko odgovara za štetu, koju je prouzročio netko treći (slučajevi §§ 1315 i 1318 Ogz.). — Iznos svote, koja će se dati u ime bolnine, ima se odmjeriti prema »okolnostima razviđenim«. Tu se uzima u obzir napose vrst i težina tjelesne povrede, jakost i trajanje bolova, težina posljedica, veličina krivnje. Većinom se uzima, da se zahtjev glede bolnine može samo onda prenositi ustupom i da samo onda prelazi na nasljednike oštećenoga, ako je on taj zahtjev već podigao pred sudom (tužbom, prijavom u stečaju ili svojim pridruživanjem u kaznenom postupku), ili ako je o njem već sklopio s odgovornom osobom ugovor. Neki međutim misle, da je zahtjev prenosiv i nasljeđem, čim je povrijeđeni, makar i iz vansudbeno, bolninu od odgovorne osobe zatražio.

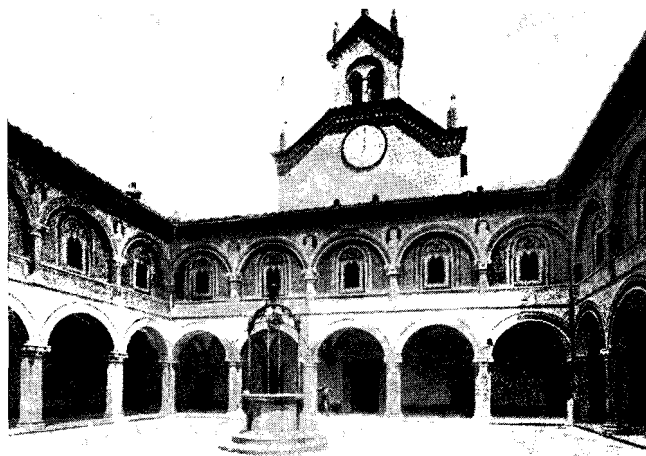
LIT.: Kalogjera, *O bolnini*, Mjesečnik 1940.

M. Pl.

BOLNO OSJETLJIVE TOČKE ili **Valleixove točke** su vrlo osjetljiva mjesta na pritisak u toku oboljelih perifernih živaca. Obično su ta mjesta za pojedini živac na tijelu tipična i stalna. Tako na pr. kod upale l. grane trigeminusa na izlazu te grane ispod očnog luka, kod oboljenja živca ishiadikusa ispod koljena i na drugim mjestima. R. L. ć.

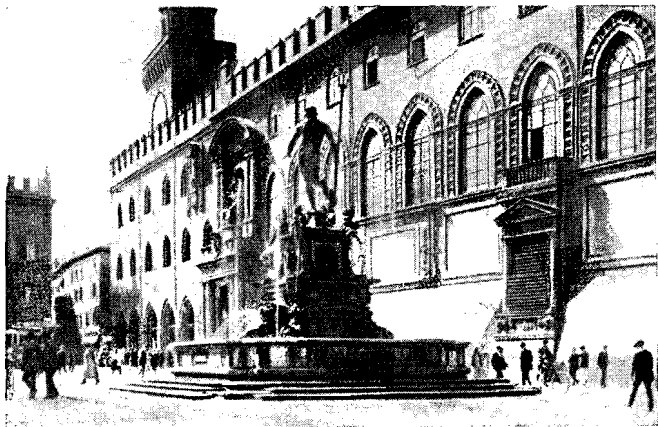
BOLOGNA, glavni grad u emilijskoj pokrajini istoga imena u Italiji sa 270.000 stan.; sjedište nadbiskupa i jednoga od najstarijih sveučilišta u Evropi. Lijep položaj na prijelazu iz Padske nizine preko Apenina prema Toskani i Rimu odredio mu je važnu zadaću u miru i ratu, u duhovnom i privrednom životu talijanskoga poluotoka. Ovaj u prošlosti utvrđeni grad, kojemu je jezgra »castrum Romanum«, raskršće je glavnih cesta i željeznica Pariz—Milan, Berlin—Brenner i Beč—Mleci prema Firenci, Rimu i Brindisiju, a ujedno je središte za veleobrt svile i mesne robe te tržište prirodnim proizvodima u najplodnijem dijelu Italije. Između 77 crkava ističe se goleva i nedovršena bazilika sv. Petronija u gotskom slogu iz 14. i 15. st. (s Casinijevim meridijanom od 1653), crkva sv. Dominika iz 15. st. sa svečevim grobom, sv. Stjepana s umjetničkim tragovima svih vjekova od romanike do renesanse i dr., a od ostalih građevina čuveni su kosi tornjevi Garisenda i Asinelli iz 12. st., palača općine (del Comune) iz 13. st. i del Podestà iz 15. st., palača Bevilacqua, Foro dei Mercanti, »teatro anatomico«, gradski muzej, koji se ubraja među najbogatije u ovoj zemlji umjetnina, i t. d.

Prvo naselje, zvano Felsina, potječe od Etruščana. U sredini 4. st. pr. Kr. osvojio je ga i naseliše Kelti ili Gali, koji

BOLOGNA, Dvorište španjolskog kolegija

(Foto Alinari)

BOLOGNA, Palazzo pubblico

(Foto Alinari)

su ga prozvali Bononia po svom gradu istoga imena na obali kanala La Manche (danas Boulogne-sur-Mer). Njima ga oteše Rimljani g. 190. U srednjem vijeku bijaše samostalna republika, koja se dugo odupirala vlasti careva. Slavu joj pronese glasovito sveučilište, osnovano u 12. st., koje je već u 13. st. procvalo u pravnoj znanosti (»Bononia docet«), a u 14. st. je uvelo studij anatomije, pa se B. danas kičeno nazivlje »la dotta«. U 15. st. gospodovala je gradom obitelj Bentivoglio, koju je uklonio papa Julije II., i odonda je B. pripadala papinskoj državi. Poslije Napoleonove oluje nije se mogla smiriti pod vlašću Austrije (bune 1831, 1848 i 1859), pa je 1860 došla pod Piemont i s njim u ujedinjenu kraljevinu Italiju.

U Bologni su se rodili mnogi znameniti ljudi: više papa, slikara (Carracci) i učenjaka (Aldrovandi, Marsigli, Beccari, Galvani, Marconi).

Pokrajina B. nije velika (3.702 km²), ali je naseljena vrlo gusto (720.000 stan.), jer je od prirode vrlo plodna i od ljudi dobro natapana u nizini između rijeka Panaro i Santerno, a drugom polovinom svoga teritorija zaprema šumoviti Apenin, koji posjeduje znatna prirodna bogatstva. N. Z.

Povijest. Još koncem drugoga tisućljeća pr. Kr. bilo je na mjestu današnje B. naselje brončane kulture, a poslije toga naselje kulture Villanove, koja je dobila ime po jednom nalazištu na jugoistoku B., a i najveća nekropola te kulture našla se upravo u B. U njenoj okolici otkriveno je preko 800 ostataka kućica ovoga doba, koje su bile rasijane po površini od 200 do 300 hektara. Nosioci su te kulture Italici. Stanovnici bolonjskog naselja imali su u obilju tada skupocjenog bronca. U riznici jednog jedinog hrama našla se jedna tona i pol te kovine u još neizrađenom stanju. Među nosioce vilanovljanske kulture uvukoše se Etrušćani, koji dadoše naselju ime Velzna (Felsina). Od 6. st. nestaje vilanovljanskih, a zamjenjuju ih ostaci etruščanske kulture. Iz ovog se doba sačuvala nekropola s potpuno etruščanskim grobićima (Certosa). Međutim nekako poslije 350 zauzeše Felsinu Gali Boji, i nazvaše je Bononia (keltski »bona«, gradnja).

Poslije pobjede Publija Kornelija Scipiona nad Bojima 191 pr. Kr. osvojiše B. Rimljani, koji u nju dovedoše latinsku koloniju (189) od 3000 kolonista. B. postaje doskora važno rimsko uporište i raskršće (via Aemilia i via Cassia). Iza savezničkoga rata (91—88) pretvorena je B. u municipij i upisana u tribus Lemonia. Za vrijeme građanskoga rata (43 pr. Kr.) igra B. važnu ulogu. Tu su Oktavijan, Antonije i Lepid podijelili vlast u carstvu i načinili t. zv. drugi triumvirat. Od tada se B. povećavala novim kolonistima i sve više cvala, tek je 53 pos. Kr. teško postradala od požara.

Iz rimskog vremena ostalo je u B. malo ostataka, iako je imala mnogo sjajnih građevina, lijep forum, amfiteatar, više hramova i t. d. Bolje se sačuvalo vodovod, ponešto arhitektonskih fragmenata, natpisa, mozaika, ostataka uličnog pločnika i dr. Bedemi B., obnovljeni za Honorija, uspješno su obranili grad od napada Alarikovih Gota 410 pos. Kr.

Prema tradiciji imala je B. za Dioklecijana već biskupa, a i kršćanskih mučenika. Iza burnih događaja 476 i vladanja Odoakra došla je pod vlast istočnih Gota, Teodorika i njegovih nasljednika, koji su stolovali u obližnjoj

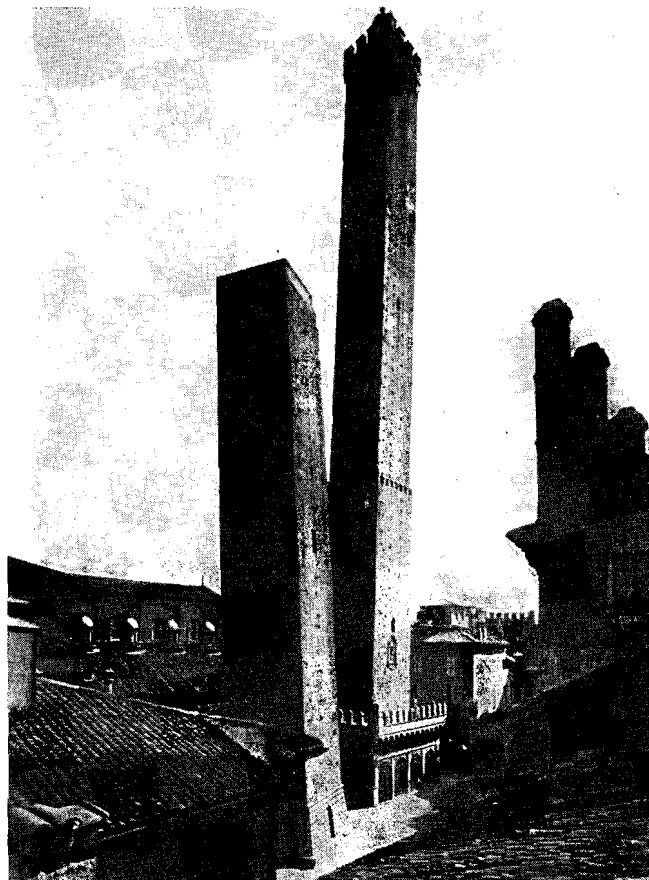
Ravenni, iza toga pod bizantsku vlast, a 727 opustošiše je Langobardi. Kad je franački kralj Pipin 756, slomivši Langobarde, darovao papi ravenški eksarhat, došla je B. pod papinsku vlast. Od tada je B., kojom su upravljali »conti«, imala nezavisan život. G. 817 poharale su B. čete Lotara I., a kasnije Madžari. G. 1106 oslobodila se B. zavisnosti od Ravenne, postala nezavisna država i stupila u borbu protiv cara. Henrik V. priznaje 1122 i formalno nezavisnost bolonjske komune, koja je samo po imenu ostala carev feud te živjela nezavisno u unutrašnjim i vanjskim poslovima. B. od tada kuje svoj novac i drži svoju vojsku. Na čelu komune su konzuli, koje je biralo veliko vijeće. G. 1151 B. je prva od svih talijanskih gradova stavila na čelo gradske uprave mjesto konzulâ jednog potestata (podestâ). U njegovoj su zakletvi bili temeljni dijelovi gradskoga ustava. Tu su početci gradskih statuta. Za primjerom B. povelili su se i drugi gradovi.

Kao i u drugim talijanskim gradovima dolazi i u B. do borbe između guelfa i ghibellina (v.), koji se u B. nazvaše Geremei i Lambertazzi, prema dvjema porodicama, koje im stajahu na čelu: Lambertazzi bijahu konzervativci, a Geremei demokrati. Borba između ovih dviju stranaka svršila je protjerivanjem Lambertazzija (1274) i uzimanjem cijele komune od strane Geremea.

Trinaesto je stoljeće najslavnije doba B. u svakom pogledu: političkom, naučnom, socijalnom i urbanističkom. Grad se uvelike širi, gradi se usred grada nova potestatova palača, dižu novi gradski bedemi, grade crkve, dižu spomenici, cvate sveučilište. Međutim, kad se 1274 Rudolf Habsburški odrekao carskoga suvereniteta nad eksarhatom u korist pape, tadašnja guelfska B. zaključila, da se sama predade papi. Nikola III. imenuje svoga nećaka Bartola Orsinija za legata u B. (odmah poslije 1300). Od tada pa sve do 1859 B. je pod papinskom vlašću, ali doživljava svakojakih borba za samostalnost.

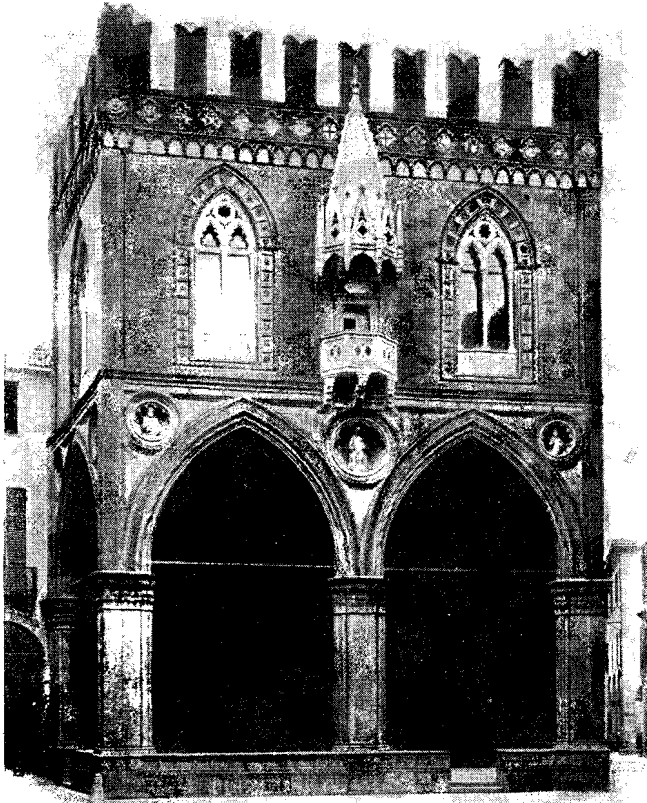
Domogavši se mnogih privilegija B. postaje poslije Rima najvažniji grad u crkvenoj državi.

Kad je Bonaparte 1796 došao u Italiju, pristaje uza nj B., postaje glavni grad Cispadanske republike, zatim dio Cisalpinske, a onda Talijanskoga kraljevstva. Bečki kongres (1815) vratio je B. papi.

BOLOGNA, Tornjevi Garisenda i Asinelli

(Foto Alinari)

BOLOGNA, Trgovačka zbornica

(Foto Alinari)

BOLOGNA, Crkva sv. Franje

(Foto Alinari)

B. je s oduševljenjem pristala uz talijanski nacionalni pokret, pa se pobunila i 1822 i 1831, kada je stala na čelo pokreta u Romagnu i Markama. U njoj je sastavljena vlada »sjedinjenih pokrajina« i proglašeno odcepljenje od papinske vlasti. Intervencija Austrije povratila opet papinsku vlast u B. G. 1848 proglasila se slobodnom, istjeravši austrijsku vojsku, ali se 1849 morala predati. 12. VI. 1859 B. se oslobodi papinske vlasti i priključi Piemontu, što potvrdiše Bolonjani plebiscitom 11. i 12. III. 1860, kojim se sjediniše s kraljevinom Italijom.

Sveučilište. Već krajem 11. st. osnovano je u B. sveučilište. Ono je igralo uvijek najvažniju ulogu u životu ovoga grada, privlačilo u nj strance, dizalo mu ugled, jačalo ga ekonomski. Škola rimskoga prava, koja je do 11. st. postojala u Ravenni, preselila se u B., gdje se razvila u posebnu korporaciju učenika, kojoj je ustav polovinom 12. st. priznao car zajedno s privilegijama učenika i njihovih učitelja. Tako je bolonjski »Studium« postao autonomna komuna nezavisna od gradske. Ova »Universitas scholarium« raste naglo i prelazi katkada 10.000 članova. Dijelila se u sveučilište citramontanaca (Talijana) i sveučilište ultramontanaca (ostalih naroda). Ova dva sveučilišta dijelila su se opet po narodnostima. Kad su se kasnije uvele druge naučne discipline, koje su se zvale »arti« (umjetnosti), dijelilo se cjelokupno sveučilište na sveučilište jurista i sveučilište artista. Učenici pojedinog sveučilišta birali su između sebe svog rektora na godinu dana. Sve do 14. st. učenici biraju i plaćaju profesore, koji su poučavali u privatnoj kući. U 14. st. počinje komuna plaćati profesore, ali tek u 16. st. bi zaključeno, da se predavanja drže u javnoj zgradi. U tu je svrhu sagrađena palača Archiginasio. Bolonjski »studij« je prvo sveučilište Evrope i zajedno s nešto kasnijim pariskim uzor, po kojemu su se osnivala sveučilišta. Temelj je svih tih sveučilišta sloboda naučavanja. Jezgra bolonjskog sveučilišta je pravo. Već u 12. st. počinje naučavanje gramatike, retorike, matematike, astrologije, astronomije, medicine i farmacije, a iza toga fizike, kemije, istočnih jezika, teologije, prirodnih nauka i t. d. Krajem srednjega vijeka postoje sva četiri fakulteta starih sveučilišta. Prema zakonu od 31. VIII. 1933 bolonjsko sveučilište ima deset fakulteta (pravo, humanističke nauke i filozofija, medicina i kirur-

gija, matematičke, fizičke i prirodne nauke, veleobitna kemija, farmacija, inženirstvo, poljoprivreda, veterina, ekonomija i trgovina.

LIT.: V. Zannoni, *Gli scavi della certosa di Bologna*, Bologna 1893; A. Grenier, *Bologne villanovienne et étrusque*, Pariz 1913; H. Hubert, *Les Celtes depuis l'époque de la Tène*, Pariz 1932; G. de Sanctis, *Storia dei Romani*, I.—II., Milan-Turin-Rim 1907; P. Ducati, *Storia di Bologna*, I. (I tempi antichi), Bologna 1928; G. Rossi, *Bologna nella storia, nell'arte e nel costume*, 3 sv., Bologna 1925—1928; A. Gaudenzi, *L'origine dello studio di Bologna*, Bologna 1810; A. Hessel, *Geschichte der Stadt Bologna (1116—1280)*, Berlin 1910; V. Vitale, *Il dominio della parte Guelfa in Bologna*, Bologna 1901; L. Frati, *La vita privata di Bologna dal sec. XII al XVII*, Bologna 1921; F. Cavarra, *Le scuole dell'antico studio bolognese*, Milan 1896; A. Sorbelli, *L'università di Bologna nel passato e nel presente*, Bologna 1919; Leonhard, *Die Universität B. im Mittelalter*, Leipzig 1888.

G. N.

Hrvatski kolegij u Bologni. Uza sveučilište u Bologni imali su koncem srednjega i na početku novoga vijeka mnogi evropski narodi kolegije, kojima je bila svrha olakšati boravak đacima. G. 1552 kupio je zagrebački kanonik Pavao Zondi kuću u ulici Cento Trecento u Bologni i u njoj uredio zavod za đake pod imenom Collegium hungarico-illyricum.

Djelovanje kolegija uređeno je bilo statutom, u kojem su najvažnije odredbe, da polovica pitomaca mora biti iz Hrvatske, a polovica iz Mađarske; treba da su prevalili 25 godina života i svršili srednju školu; pitomci su bili svjetovnjaci i duhovnici; neki su plaćali (convictores), a drugi su primani besplatno (alumni). U zavodu mogao je pitomac ostati sedam godina te učiti teologiju, pravo ili medicinu do postignutog doktorata. Vlasnici su zavoda bili zagrebački kanonici. Jedan od njih morao je biti rektorom zavoda. Prvi rektor (1554) bio je zagrebački kanonik Stjepan Zec-Leporinus, a prvi pitomac pranećak osnivačev Ivan Zondi, rodom iz Kološvara. Isprva je zavod imao samo četiri pitomca, a kasnije osam, kadšto i više.

Zavod je primao različite zapise i darove iz Hrvatske. Tako je Đuro Drašković, biskup durški, ostavio 1650 zavodu, u kojem je i sam nekad boravio kao pitomac, 10.000 dukata. S pomoću takvih zapisa započeta je gradnja nove zgrade, koja je dovršena 1700 za rektora Petra Crnkovića, kanonika zagrebačkog. Tadanji zagrebački biskup Stjepan Selišević († 1703) darovao je 100 dukata za bojadisanje

BOLOGNA, Dvorište hrvatskoga kolegija

stijena u novoj zgradi, te je stoga na jednoj freski i njegov portret. Ostale freske prikazuju prizore iz hrvatske povijesti. Među ostalima prikazan je sv. Emerik, kako se moli, a natpis kaže, da je on »dux Sclavoniae«. Prikazan je sv. Budimir kao »rex Illyrici et apostolus«, zatim sv. Augustin, biskup zagrebački, i sv. Kvirin »Eppus Sisciensis in Croatia«. Zanimljiva je slika, koja prikazuje kardinala Đuro grofa Draškovića kao poslanika kralja Ferdinanda na crkvenom saboru u Tridentu. Prikazani su i mnogi biskupi i kardinali, koji se istakloše na bojnopolju, na pr.: kardinal Leopold Kolonić u bitki protiv Turaka kod Beča; kardinal Đuro Utišenić-Martinušić; ban hrvatski Toma Bakač-Erdödy, na čelu pobjedničke vojske u bitki protiv Turaka kod Siska (1593).

Pitomci zavoda imali su pravo, da se odijevaju na poseban način i da nose zlatni križ s grbom zagrebačkoga kaptola i grbom osnivača zavoda. U nizu mnogih desetljeća stanovalo je i učilo u tom zavodu nekoliko stotina hrvatskih sinova, duhovnika i svjetovnjaka. Zavod je bio na glasu kao uzoran, a njegovi su ga se pitomci rado sjećali. Njegov pitomac, zagrebački kanonik Juraj Patačić od Zajezde, piše o njemu spomenicu *Gloria collegii Ungaro-Illyrici Bononiae fundati... sive viri honoribus et gestis illustres, qui ex hoc collegio prodiverunt...* (Bologna 1699). Zavod je ukinuo Josip II. odlukom od 15. IX. 1781. Posljednji rektor bio je zagrebački kanonik Antun Turković, rođen u Samoboru. U arhivu Hrvatske akademije znanosti u Zagrebu pohranjena je sačuvana spomen-knjiga (*Chronologia collegii Illyro-Hungarici Bononiae*), u koju su rektori zavoda bilježili zgrade kolegija za svoje uprave, a obasije godine 1553—1674.

U pročelju zgrade uzidan je u kamenu uklesani natpis, u kojem se spominje i ime osnivača: Paolo Sondi canonico di Zagabria poi vescovo Rosonense. Po ukinuću zavoda zgrada je prešla najprije u privatne ruke, zatim je redom bila samostan, vojarna, zatvor i skladište. Konačno ju je kupio arhitekt bolonjski Angelo Venturoli te je u oporuci 1821 namijenio mladim umjetnicima bolonjske umjetničke akademije, i ona još i danas služi toj svrsi pod imenom Collegio Venturoli. Freske su popravljene 1926. Radi se na tom, da talijanska vlada kupi zgradu od Venturolijeve zaklade i da je preda opet u hrvatske ruke za hrvatske đake.

LIT.: Vj. Klaić, *Sveučilište u Zagrebu 1874—1924*, Zagreb 1925; Isti, *Pavao Zondini i osnutak ugarsko-ilirskoga kolegija u Bologni*, Vjesnik kr. zem. arhiva u Zagrebu, XIV., 1912; I. Tkalčić, *Viši prosvjetni hrvatski zavod u Bologni*, Obzor br. 296, 24. XII. 1895; Đ. Körbler, *Jutarnji list*, Zagreb 16. IV. 1927; J. Körbler ml., *Alma mater croatica*, I.; Enes, *Novosti* 21. XI. 1939 i 10. II. 1940; H. Wolf, *Jutarnji list* 22. II. 1940; Isti, *Jutarnji list* 25. II. 1940; V. Bazala, *Alma mater croatica*, III., 1939—40 i IV., 1940—41; Isti, *L'università croata di Zagabria*, etc., *Giornale di clinica medica*, Parma, XIX., 1938. V. B.

BOLOGNA, Giovanni da → Gianbologna.

BOLOMETAR, naprava sa četiri otpora, spojena u *Wheatstoneov most* (v.) za mjerenje električnih otpora, kod koje se po porastu iznosa jednoga od tih otpora, izazvanom ugrijavanjem, zaključuje na intenzitet uzročnika toga ugrijavanja. Ako se na pr. obasja toplinskim zrakama vanredno tanka i uska pruga platine, koja predstavlja jedan otpor mosta, a most je prije toga bio u ravnotežju, poremetit će se zbog nastaloga ugrijavanja ravnotežje mosta,

pa galvanometar mosta ne će više pokazivati nulu (ili će se susjedni otpor mosta morati povećati, da se ravnotežje ponovno uspostavi). Tako se mogu mjeriti ne samo ukupni intenziteti različitih radijacija, nego i spektralne podjele intenziteta (u kome se slučaju platinena pruga podvrgne redom djelovanju pojedinih područja spektralno rastavljene istraživane radijacije). J. L.

BOLONJSKA BOČICA, uska bočica od debeloga stakla, brzo hlađenoga i zato s velikim unutarnjim napetostima. Premda bočica ni od jačeg udarca ni padom ne strada, ipak se rasprsne, kada u nju spustimo sićušan kremen: kremen — kako je tvrd — ozlijedio je površinu stakla. → Batavske kapi. St. H.

BOLONJSKI KALAVAC → Barit.

BOLONJSKI (ili bononski) KAMEN (lat. Bononia, Bologna), tvar, koja svijetli u tmici, a dobio ju je, hoteći pravititi zlato, bolonjski postolar Casciarolo (Cascariolo, Casciarolo), početkom 17. st. → Fosforescencija. St. H.

BOLOTNIKOV, Ivan Isajević, predstavnik društvenih težnja, koje su u pokretu protiv bojarske vladavine cara Vasilija Sujskoga zastupali 1606—7 ruski kmetovi i robovi. Zarobili su ga još kao kmetsko dijete Tatari i prodali Turcima, a kad su ga otkupili njemački trgovci, živio je neko vrijeme u Mlecima. Pošto se preko Njemačke i Poljske vratio u Rusiju, postaje jedan od glavnih sudionika t. zv. doba smutnja i njegovih društvenih borba. Ustanak protiv cara Vasilija prozvan je pače »bolotnikovskom bunom«, premda su u njemu sudjelovali različni slojevi ruskoga društva. Suzbijen pred Moskvom povukao se B. u Kalugu i napokon u Tulu, gdje je poslije dugotrajne opsade zarobljen i zatim utopljen (1607). J. Š-k.

BÖLSCHKE, Wilhelm, * Köln na Rajni 2. I. 1861, njemački pisac romana, teoretičar naturalizma, popularizator prirodoslovnih nauka. Kao pobornik teorije o descendenciji napisao životopis Darwina i Haeckela. B-ov umjetnički Credo nastao je pod utjecajem Zolinim. U eksperimentalnom romanu imali bi zamijeniti milieu, baštinjena svojstva i nauka o razvoju staru mitologiju, kao i sve racionalno pa i religiju. Iz poezije bi uopće valjalo ukloniti mistiku i spiritualizam. Time bi se opet imali vratiti racionalizmu 18. st. Bölscheovu naturalističku estetiku sadrži njegovo teoretsko djelo *Naturwissenschaftliche Grundlagen der Poesie*, 1887. Roman *Die Mittagsgöttin*, 1891, popularni prirodoslovni prikazi *Das Liebesleben in der Natur*, 1898—1903, *Von Sonnen und Sonnenstäubchen*, 1903, *Abstammung des Menschen*, 1904.

LIT.: H. Naumann, *Die deut. Dichtung der Gegenwart*, Stuttgart 1933. G. S.

BOLSENA, tal. gradić u pokrajini Viterbo sjeveroistočno od istoimenog jezera, 350 m n. m., nešto ispod 3000 stan. Izrazit grad srednjega vijeka s crkvom sv. Kristine i starim dvorcem. U spilji pokraj te crkve čuva se kalež iz 10. st., o kojem predaja kaže, da je u nj potekla krv iz Hostije. To je čudo prikazao Raffaell na jednoj slici u vatikanskim odajama. U rimsko doba stajao je na mjestu Bolsene bogat grad Volsinii, jedan od dvaju velikih gradova etruske konfederacije, koji je kasnije do temelja razoren.

BOLSWERT, Schelte Adam van (de ili a), * oko 1581, † Antwerpen 12. XII. 1659, nizozemski bakrorezac. Zajedno sa svojim bratom Boëthiusom (* 1580, † 1633) dolazi oko 1620 u Antwerpen kao gotov majstor. Obadvojica su proizašli iz iste škole Abrahama Bloemaerta. Dok je stariji brat rezao u bakar slike Vinckeboonsa i Miereveldta u širokoj, maniriranoj i skici sličnoj tehnici, mladi je Schelte (Childerich) došao doskora u najtješnju vezu s Rubensom, pa je u tehnici jasnih, jednostavnih, izvanredno pravilnih linijskih sistema znao na svojim po slikama Rubensovim rezanim pločama izvršno i slikovito predstavljati sve oblike i tonove majstorove slikarske tehnike u tehniku grafičku. Osobito se ova njegova odlika ističe na bakrorezima po Rubensovim krajolicima. Rezao je u bakar i slike Van Dycka, Jordaensa, Seghersa i Quellinusa.

LIT.: F. Lippmann, *Der Kupferstich*, Berlin 1905; P. Kristeller, *Kupferstich und Holzschnitt in vier Jahrhunderten*, Berlin 1905. A. Sch.

BOLŠIĆ, Mihalj → Šilobod-Bolšić Mihalj.

BOLTAR, Mileva, * Trst 8. X. 1906, glumica. Polazila u Ljubljani i Zagrebu realnu gimnaziju, zatim bila 8 semestara na sveučilištu u Zagrebu (slavistika) i svršila 1929 zagrebačku glumačku školu. Od 1930 je članica Narodnog gledališta u Ljubljani. Glumica romantično-zanosnog karaktera. Najbolje joj pristaje klasika (Shakespeare: Dezdemon, Porcija) i seljačke ljubovce. B. K-t.

BOLTIN, Ivan Nikitič, * Kazan 1735, † Petrograd 1792, ruski general, povjesničar i književnik. Među ostalim djelima ostavio je i jedan nedovršeni rječnik ruskoga jezika. Napisao je *Primjećanija na istoriju... Rossiji g. Leklerka* (u 2 sv. 1788). U tom se djelu podrobno osvrtao na djelo francuskog liječnika Leclerca *Histoire physique, morale, civile et politique de la Russie ancienne et moderne* upozoravajući na pogreške i poređujući povijest rusku s poviješću drugih naroda.

BOLTON (prije Bolton le Moors po močvarama [moor] sjevernije od grada), napredan je industrijski grad u sjeverozapadnoj Engleskoj, grofoviji Lancashire. Leži na brežuljkastom zemljištu 17,7 km sjeverozapadno od Manchestera. B. je poznat poradi velike tekstilne industrije (osobito pamučne), ljevaonica željeza i tvornica strojeva za tekstilnu industriju; dio je velikoga manchesterskog industrijskog područja. Boltonskoj tkalačkoj industriji udarili su temelje Flamanci, koji su se kao vjerski prognanici ovdje naselili u 14. st. U okolini su brojni i bogati rudnici ugljena. Osim velikoga broja željezničkih pruga i cesta, koje B. vežu s Manchesterom, Liverpoolom i drugim mjestima, veže ga i plovni kanal s Manchesterom te olakšava dopremanje sirovina i odvoz fabrikata. Uz industriju razvila se i živa trgovina. B. ima 177.250 stan. (1931). J. R.-č.

BOLTRAFFIO (ili **BELTRAFFIO**), **Giovanni Antonio**, * Milan 1467, † Milan 15. VI. 1516, talijanski slikar. Od 1482 do 1499 bio mu je u Milanu učitelj Leonardo da Vinci, s kojim je i surađivao. Nije dakle čudo, da rana njegova djela stoje pod utjecajem Leonardovim. Tako na pr. slike *Bogorodica s djetetom, sv. Sebastijanom i sv. Ivanom*, koji preporučuje donatora Bassana da Ponte (Budimpešta, Narodna galerija) i *Bogorodica* u Milanu (muzej Poldi-Pezzoli). Otišavši iz Milana pomalo se oslobodio utjecaja Leonardova. Na dalji rad B-a znatno utječe njegov prijatelj pjesnik Girolamo Cosio, kojega je šest puta portretirao (slike u Chatsworthu, Petrogradu, Londonu, Detroitu, Milanu i Parizu). Cosio je naručio kod B-a jednu t. zv. »sacra conversazione«: *Bogorodicu s djetetom, sv. Ivanom i sv. Sebastijanom i portretima Girolama Cosia i njegova oca* (t. zv. *Bogorodica porodice Cosio* u pariskom Louvreu). Ova je slika važna za dalji razvoj majstorov, jer se na njoj javljaju utjecaji Antonella da Messina i flamanskih slikara. Druge se važnije slike maj-

GIOVANNI ANTONIO BOLTRAFFIO, *Bogorodica s djetetom*
London, National Gallery

storove nalaze u galeriji Lochis u Bergamu (*Bogorodica*), Nacionalnoj galeriji u Londonu (*Bogorodica, Narcis*), Berlinu, Kaiser-Friedrich-Museum (*Bogorodica i Sv. Barbara*), Cambridgeu Mass., Firenci (Uffizi), New-Yorku, Filadelfiji, Rimu (freska u crkvi S. Onofrio) i Beču (galerija Czernin). U najnovije je vrijeme A. de Hevessy iznio hipotezu, da je B. naslikao i glasovitu sliku *La belle Ferronnière* (Louvre), koja se pripisuje Leonardu. Dok B. na svojim ranim slikama najčešće prikazuje idealni tip žene na način Leonardov, priklanja se kasnije sve više realizmu i slika najvećim dijelom portrete izvedene širokim kistom i zasićenim bojama. B. je izveo i nekoliko izvanrednih crteža.

LIT.: A. Venturi, *Storia dell'arte italiana*, VII. 4., Milan 1915; W. Suida, *Leonardo und sein Kreis*, Berlin 1929; A. de Hevessy, *Boltraffio* (Pantheon XVIII.), München 1936.

BOLTZMANN, **Ludwig** * Beč 1844, † Duino kod Gorice 1906, njemački fizičar, jedan od najznatnijih teoretičara. Bio je sveučilišni profesor od 1869 i to u Grazu dvaput, Münchenu, Leipzigu i tri put u Beču. Kao gorklivi pristaša atomistike u doba, kada se ta nauka u fizici slabije cijenila, osjećao se osamljen. Uz Maxwella i Clausiusa bijaše najznatniji pokretač kinetičke teorije plinova. Osnovni pojam nauke o toplini entropiju povezao je s pojmom vjerojatnosti bilo koje razdiobe molekula i njihovih brzina, te je time uklonio jedinu zapreku mišljenju, da je toplina gibanje molekula. Važnim je pokusima i teoretskim radom podupro Maxwellovu nauku o električitetu. Našao je teoretski dokaz Stefanovu zakonu i odredio doseg toga zakona. Bio je to prvi znatni na-

LUDWIG BOLTZMANN

(Foto Anderson)
GIOVANNI ANTONIO BOLTRAFFIO, *Zenski portret*
Milan, Galleria Ambrosiana

BOLZANO

(Foto Gugler)

predak u nauci o žarenju poslije Kirchhoffa. Zadnjih godina života, u Beču, predavao je o prirodnoj filozofiji. Nastupao je kao protivnik t. zv. energetike i pristajao uz etično-religiozno naziranje. Njegova dobrovoljna smrt to više je zagonetna, što je uslijedila, kada je atomistika, u preokretu znanstvenoga razvoja, stekla opće priznanje. — *B-ova konstanta* $k = 1.38 \times 10^{-16}$ erg/stupanj. Ona dolazi u t. zv. *B-ovu zakonu* $S = k \cdot \log \text{ nat } W$, gdje je *S* entropija, *W* vjerojatnost.

BIBL.: *Wissenschaftliche Abhandlungen*, I.—III., 1909; *Gasttheorie*, I. 1895; II. 1898; *Populäre Schriften* 1905.

LIT.: H. A. Lorentz, Prikaz *B-ova rada* (1907, v. *Collected Papers*, IX., 1939).

BOLUS (bolus alba, argilla), sivkastobijela glina, pod prstima kao da je masna, aluminijev je silikat. *S* vodom tvori plastičnu masu, a zagrijana postaje tvrdom. Zauzima krvotok, vrlo dobro adsorbira, zato je propisuju kod otrovanja mesom, ribom, kod dizenterije, kolere i proljeva. Na otvorene rane smije se metati samo sterilizirana kod 150° C. Dobiva se iz Saske i Češke.

Bolus armena crvenkasta je glina. Prije se prodavala u poluvlažnim kuglicama (Terra sigillata alba). A. V.

BOLVAN, sada Bovan, kod Aleksinca. U rimsko doba naselje Praesidium Pompeia, u srednjem vijeku tvrdi grad s carinom. Blizu njega se 3. XI. 1443 odigrala jedna od znatnijih bitaka na »zimskoj vojni« kralja Vladislava I. protiv Turaka. Pobjedu je izvojevao vojvoda I. Hunjadi. Grad se tom prilikom spominje kao razoren. U takvu stanju našao ga je 1553 i A. Vrančić na svome putu u Carigrad. J. S.-k.

BOLYAI, 1. Farkas, * 1775, † 1856, jedan od najvećih mađarskih matematičara. 47 godina držao je katedru matematike, fizike i kemije na protestantskom kolegiju u Marosvásárhelyu. Bio je članom mađarske akademije znanosti. Napisao je djelo u 2 sveska *Tentamen iuventutem studiosam in elementa matheseos... introducendi*, 1832-33, sa tri dodatka; u jednom od njih sadržana je epohalna rasprava njegova sina Jánosa o apsolutnoj geometriji, koja uz isto tako epohalnu raspravu ruskog matematičara Lobačevskoga (v.) znači početak neeuklidske geometrije (v.). U djelu *Kurzer Grundriss eines Versuchs* iz 1851 brani prioritet svoga sina Jánosa u pogledu otkrića neeuklidske geometrije protiv Lobačevskoga. B. je bio intimni prijatelj slavnoga Gaussa (v.), s kojim je studirao u Göttingenu i kasnije mnogo dopisivao. Bavio se i filologijom, slikarstvom, glazbom i pisanjem drama.

2. János, * 1802, † 1860, mađarski matematičar, jedan od osnivača neeuklidske geometrije. Sin Farkasa B., do 1833 u vojničkoj službi, a zatim se potaknut očevim predavanjima dao na dokazivanje Euklidovog V. postulata (ili XI. aksioma) o paralelama. Spoznavši nemogućnost toga dokaza ušao je u pravu bit toga problema, te je konstruirao sustav nezavisan o tom postulatu i pri tome našao osnovnu relaciju, koja je ključ čitave neeuklidske trigonometrije. Jedino njegovo djelo izašlo je kao dodatak očevom *Tentamenu* pod naslovom *Appendix scientiam spatii absolute veram exhibens*.

LIT.: P. Stäckel, *Wolfgang und Johann Bolyai*, 2 sv., 1913; R. Bohna, *La geometria non euclidea*, Bologna 1906, njem. prijevod od H. Liebmann, Leipzig 1921. R. C.

BOLZA, Oskar, * Bergzabern (Njemačka) 1857. Od 1894 do 1910 prof. matematike na sveučilištu u Chicagu. Kasnije honorarni prof. mat. u Freiburgu u Breisgauu. Osobito je važno njegovo djelo o računu varijacija *Lectures on the calculus of variations*, koje je nadopunjeno izašlo i na njemačkom. S. Š.

BOLZANO, u starom vijeku lat. Bauzanum, njem. Bozen, glavni grad istoimene pokrajine u Italiji, nedaleko utoka Eisacka u Adige, željeznička postaja na pruzi s Brennera u Padsku nizinu, u vanredno plodnoj okolini blagoga podneblja, tržište izvrsnim vinom, voćem i povrćem, omiljelo središte putnika u prekrasne alpske planine. Premda je B. bio vjekovima pod vlašću Nijemaca i naseljen ponajviše Nijemcima, vanjsko mu je lice odavna talijansko, a takvo mu je danas većim dijelom i stanovništvo, kojega ima oko 46.000.

B. je najsjevernija pokrajina u Italiji, a zaprema na području gornje Adige (Alto Adige) površinu od 7.085 km², na kojoj stanuje 280.000 stan. Ta je velika gustoća od 40 ljudi na 1 km² u planinskom kraju razumljiva, jer je pokrajina u dolinama rodna i u gorama bogata šumom, rudom i vodenom snagom, pa su uz kulturu tla lijepo razviti obrti i različite industrije. N. Z.

BOLZANO, Bernhard, * 1781, † 1848, filozof i matematičar, katolički svećenik, profesor filozofije religije u Pragu. G. 1819 otpušten radi navodne demagogije i nepoštivanja propisanog udžbenika, što povlači za sobom zabranu publiciranja. Njegov filozofijski interes je mnogobran i obuhvaća metafiziku, logiku, filozofiju matematike, psihologiju, filozofiju religije, etiku i estetiku. Ustaje protiv spekulativne (Hegelove, Fichteove i Schellingove) idealističke filozofije. Cijeni Leibniza i od njega mnogo preuzima, te ga nazivaju »der böhmische Leibniz«. Odlučno ustaje protiv Kanta i njegove teze o nemogućnosti metafizike. Najznačajniji njegov rad tiče se logike i nove filozofijske discipline, koju naziva naukom o znanostima (»Wissenschaftslehre«). Prvi je na B. upozorio Husserl (1901), koji ga zove »jednim od najvećih logičara svih vremena«. B. oštro luči logičko od psihologijskoga, razlikujući psihički proces od njegova logičkog sadržaja. Logika se ne bavi psihičkim procesom sudjenja i njegovom evidencijom (psihologijskom, subjektivnom), nego idealnim predmetom sudova, »nevremenskim« smislom njihovim i istinama »o sebi«. U borbi protiv psihologizma, a za »čistu« logiku, Husserl polazi od Bolzana. Značajne su Bolzanove analize u psihologiji; valja naročito istaknuti razlikovanje između predočivanja i sudjenja. U ovome je preteča Brentanov. Sudenje je neovisno o volji, t. j. o njevoj slobodi. Ono se vrši »nuždom«, koja je izvan nas, naime u samom sadržaju suda. U etici zastupa umjereni »društveno-usklađeni« eudajmonizam, a nastoji je i religijski fundirati. Utjecaj Bolzanov na suvremenike nije bio velik. Zaslugom Husserla postaje on predmetom sve veće pažnje logičara. Brojni moderni filozofi obaziru se u mnogome na njega, tako na pr. Stumpf, Meinong, Mihalčev, Jerusalem i dr.

BIBL.: Većina Bolzanovih djela objavljena je poslije smrti od učenika njegovih. Najvažniji radovi: *Wissenschaftslehre*, 4 knj., 1837; *Paradoxien des Unendlichen*, 1851.

LIT.: M. Palágyi, *Kant und Bolzano*, 1905; J. Gotthardt, *Das Wahrheitsproblem und das philosophische Lebenswerk B. Bolzanos*, 1918; F. Ueberweg, *Grundriss der Geschichte der Philosophie*, IV. dio, 1923, str. 175—186. S. P.-i.

B. se mnogo bavio matematikom. Njegovo je uvjerenje bilo, da slab matematičar ne postaje jak filozof. Napose se zanimao problemom beskonačnosti (→ neizmjereno), te je iznio rezultate svojih istraživanja u djelu *Paradoxien des Unendlichen*. S. Š.

BOLJAR (bojar, u starim spomenicima boljarin, bojarin), vlastelin i pripadnik povlaštenog sloja u naroda na Balkanskom poluotoku, pa u Rumunja i Rusa. Riječ je turanskog podrijetla, a označuje bogata čovjeka, velikaša ili odličnika. Na Balkanskom poluotoku javlja se tek s dolaskom turanskih Bugara. Kada su oni poslavljeni, vezan je i taj naziv za slavensku riječ »bolji« pa ulazi u crkvenoslavenski književni jezik, šireći se s njime dalje prema zapadu. Ograničavajući se uvijek više na književnu upotrebu uzmiče s vremenom pred riječju vlastelin, koja ga je gotovo sasvim istisnula. U hrvatskoj književnosti upotrebljavao se još u 18. st. kao oznaka za uglednijeg i imućnijeg čovjeka.

Razlikujući se etnički od svojih podanika, turanski su se Bugari izdvojili postepeno kao posebni društveni sloj. U

10. st., kada se pisci služe izrazom boljar kao riječju običnom i dobro poznatom, car Konstantin Porfirogenet naziva boljare *oi boljades* napominjući, da jedni borave na dvoru kana, a drugi vani, po gradovima. Napose još spominje šest velikih boljara (*oi es boljades oi megaloi*) kao članove kanova vijeća i *Bovlias tagiavos*, jednog od kanovih sinova. Boljari se uopće dijele na velike i male, pa je ta podjela prešla i k Srbima. U vrijeme drugoga bugarskog carstva, koje je propalo s dolaskom Turaka, potkraj 14. st., car je samo prvi među boljarima. Oni su mu »tvorima bratija« i okružuju ga uvijek svojim vijećem. Pod turskom vlasti održali su se kao kršćansko plemstvo još u 15. st., ali su ipak mnoge boljarske porodice primile islam. — U zapadnim krajevima udomila se riječ boljar poglavito kod Arbanasa i Srba, ali joj tragovi dopiru i u Dubrovnik i Bosnu. Uz izraze vlastelin i velmoža javlja se u 12. st. kao zamjena za grčku riječ *ἀρχων* (arhont, vladalac), zatim u ispravama srpskih vladara 13. st. i u žitijima. Premda se u Dušanovu zakoniku više ne spominje, ipak je još poznaju hrisovolji 14. st., pa je ponekad upotrebljava i Dušanova kancelarija. U bosanskim je vrelima izraz boljar dođuše rijedak, ali je ipak ušao u isprave 13. i 14. st. Kralj Dabiša označuje njime 1392 sve plemiće bez razlike. Dubrovčani nazivaju u 13. st. svoju vlastelu boljari pa daju isti naziv i svojim poslanicima. — Rumunji se od davnine služe za svoje plemstvo izrazom bojari. U latinskom tekstu fogarškog statuta iz 1508 ima riječ oblik boyar, mn. boyarones. — Osobita je uloga dopala boljare u prošlosti ruskog naroda. U njemu se boljarstvo razvilo iz kneževе družine, koja se u kijejskoj Rusiji sastojala od »muževa« ili bojara i »bojarske djece« (djetića). Služeći kneza družina mu sačinjava vojsku i pomaže ga pri upravi zemlje. Bojari ulaze u njegovu dumu, vijeće, ali se ona ne sastoji samo od njih. Do 11. st. nemaju zemljišnih posjeda, već se bave ratom i trgovinom, primajući od kneza plaću u novcu i još dio njegovih prihoda od naroda. Dobro razvijeno novčano gospodarstvo kijejske Rusije ne pogoduje njihovu vezanju za zemlju. U 11. st., kada se opazaju prvi znaci zemljišnog vlasništva kod bojara, oni su još uvijek u većini Varjazi. U to je doba izraz bojar istovjetan s etničkom oznakom Varjag, ali se kasnije gubi to varjaško obilježje. U redu naslijeđa po starješinstvu, koji se pripisuje velikom knezu Jaroslavu, postaje družina sa svećenstvom pokretni nosilac misli o nedjeljivosti ruske zemlje. U Ruskoj pravdi (12. ili početak 13. st.) izdvajaju se već bojari kao povlašteni posjednici unutar kneževе družine. S propadanjem kijejske Rusije i s prenošenjem težišta državnog života u Povolžje, u Suzdalj, udjelni knez postaje vlastelin. U tim krajevima nema tada još uvjeta za razvitak novčanog gospodarstva, i bojari se pretvaraju u klasu zemljišnih posjednika. Oni se dođuše feudaliziraju, ali se svojom službom ipak ne vežu samo za jednog kneza. S porastom moći moskovskog velikog kneza nestaju pojedine kneževine. Veliki i udjelni knezovi gube svoje bojare pa se naposljetku daju zajedno s njima u dvorsku i vojničku službu moskovskog kneza. Bojari prestaju biti slobodni službenici i pretvaraju se u vojne obveznike kroz cijelo vrijeme života, primajući za nagradu državnu zemlju. Od toga vremena (2. polovine 15. st.) počinje se stalež bojara dijeliti hijerarhijski u više grupa. U doba Ivana IV. Groznog proveden je socijalno-politički prevrat, u kome je car slomio vlast starih bojarških rodova uz pomoć srednjeg i nižeg plemstva (poslije 1564). Bojarstvo postaje čin potpuno zavisian o carevoj volji, a jednako zavisi o caru i sastav dume. G. 1711 ukinuta je дума i pretvorena u senat.

U nazivlju mjesta sačuvan je izraz Boljari u imenu jednog sela u vlasotinačkom srezu u Srbiji.

LIT.: St. Novaković, »Baština« i »boljara« u jugoslovenskoj terminologiji srednjega veka, Glas 92, 1913; K. Jireček, *Dějiny národa bulharského*, Prag 1876; *Rječnik hrvatskog ili srpskog jezika*, s. v. boljarin; K. Kadlec, *Valaši a valašské právo v zemích slovanských a uherských*, Prag 1916; Miljukov-Seignobos-Eisenmann, *Istorija Rusije*, Beograd 1939; V. Ključevskij, *Kurs ruskoj istoriji*, I, 1923^a (njem. prijevod 1924); V. Sergejevič, *Russkija juridičeskija drevnosti*, I, 1902. J. Š-k.

BOLJEVAC, kotarsko mjesto, 1409 stan. Uz B. prolazi željeznička pruga Paraćin—Zaječar. Nedaleko je, na podnožju Rtnja, rudnik kamenog uglja »Rtanj-Mirovo« s površinom od 2.590 ha. U njemu je zaposleno 1.170 radnika, a godišnje se proizvodi 92.400 tona uglja od 6.200 kalorija i 13.224 tone briketa.

LIT.: J. Grgašević, *Rudarstvo u Srbiji*, Zagreb 1923.

P. V-ć.

BOLJEVCI, selo u Srijemu, 18 km jugozapadno od Zemuna, na lijevoj obali Save. Sjedište je općine u kotaru zemunskom, a ima 2804 stan. Završetak je željezničke pruge Batajnica—Boljevci, na koju se nadovezuje trajekt preko Save do Zabrčja. U selu se nalazi parna pilana i mlin te tvornica vate.

Z. D-i.

BOLJŠEVIZAM → Socijalizam.

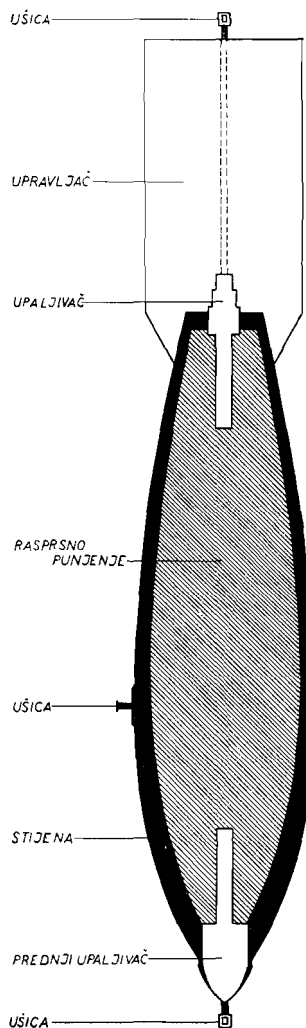
BOLJUN, staro naselje gradskoga tipa u Istri, na brežuljku od 240 m iznad plodne doline, kojom teče Boljunčica-Raša. Sa dobro sačuvanih gradskih zidina lijep je pogled prema Učki i preko Boljunskega polja do isušenoga jezera Čepića. B. ima nekoliko stotina stan., po narodnosti Hrvata, a u prostranoj općini živi preko 3000 stan., od kojih je nešto Rumunja (»Vlaha«) u selima Sušnjevici, Posrtu, Letaju, Jesenoviku, Brdu i Gradinji. Oni govore među sobom »ćiribirski«. Uz B. ide državna cesta iz Pule i Pazina preko Učke na Rijeku i odvaja se druga prema Sušnjevici u Plomin i Labin. U gradu je župni ured, pošta i uprava općine, a pučka škola je prenesena u polje. Župna crkva sv. Jurja iz 14. st. ima dva glagoljska natpisa, a treći je na općinskoj zgradi. Možda je još starija crkva sv. Kuzme i Damjana. Hrvatska akademija u Zagrebu ima više glagoljskih rukopisa iz Boljuna. To su prije svega tri »kvaderner«, koje se čuvaju pod signaturom II. c. 77, i to: kvaderna od dot crekav boljunskeh, što ju je »kopijal Vincenc Frljanić, plovani tada u Boljune«, kvaderna bratovštine svetoga Tela (počinje 1612) i kvaderna bratovštine oltara sv. Mikule (počinje 1583). Kvaderna bratovštine sv. Roka (počinje 1595) nalazi se pod sign. III. c. 3., pa još dvije matice krštenih, vjenčanih iz 16. i 17. st. pod sign. III. c. 4. i I. d. 93. Prvi opis B. sa slikom potječe od Valvazora, koji je ovdje boravio kao gost feudalnoga gospodara Aueršperga.

LIT.: R. Strohal, *Mjesto Boljun u Istri koncem 16. i početkom 17. vijeka*, ZNŽO XXIII., Zagreb 1918. N. Z.

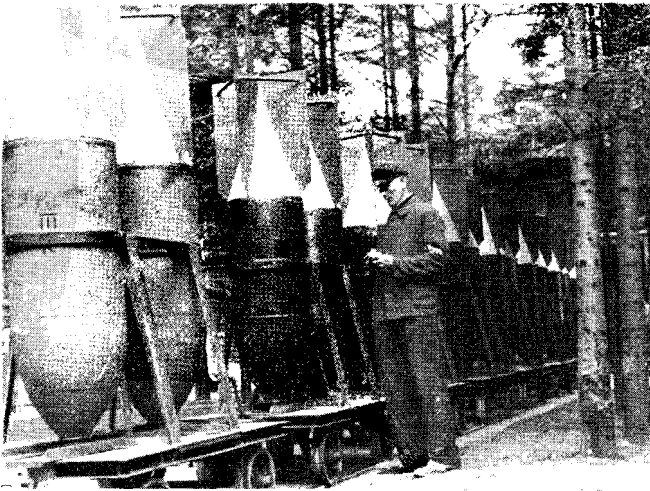
BOMA, grad na rijeci Kongu, 80 km od njezina ušća, glavna trgovačka luka Belgijskoga Konga i za najveće morske brodove, do 1927 glavni grad kolonije i sjedište belgijskoga generalnoga guvernera, sastavljen od dvaju željeznicom spojenih naselja, u kojima ima oko 5000 stan., od toga 500 bijelaca. A. M. S.

BOMBA (od lat. *bombus*) u prvotnom obliku je projektil, iznutra šupalj, napunjen barutom odnosno razornim sredstvom, s fitiljem, s pomoću kojeg se je punjenje dovelo do eksplozije. Postoji već od 16. st. u Njemačkoj, a od 17. st. u Francuskoj. Različitog je oblika, ali u glavnom ili u obliku kugle ili čunja, ali ima i drugih oblika. Bombe, koje se bacaju iz zrakoplova, moraju imati naročito pogodan oblik, da bi pri padu imale što pravilniju leticu (putanju), i da bi njihova krajnja brzina bila što veća. Zato im se i daje oblik sličan obliku kapljice vode, koja pada. Bomba se ili postavlja ili bacala bilo rukom, bilo posebnim spravama i sredstvima. Bombe u zrakoplovu smještene su u posebnim t. zv. bacačima, u kojima su i zakačene.

Bombe za vojničke svrhe mogu biti razorne, upaljive i svijetleće. Bombe za druge svrhe, kao za signalizaciju, za davanje znakova na velike daljine, su neka vrst balona. Zrakoplovne svijetleće bom-

PRESJEK KROZ BOMBU

ZRAKOPLOVNE BOMBE

be pri padu osvjetljavaju ciljeve, prinudna sletišta, a snabdjevene su za to malim padobranima, da bi polako padale. Osim toga i t. zv. ručne granate su neke vrsti bomba, a isto tako i bombe (mine), koje se izbacuju bacačima.

Bomba ima svoju košuljicu, a šupljina je napunjena razornim sredstvom (eksplozivom) ili drugim sredstvom (svijetlećom smjesom), te je providena upaljivačem udarnim ili vremenskim.

Razorne bombe djeluju svojom težinom i snagom, svojom brzinom, koju imaju pri udaru, i silom eksploziva. Eksploziv svojom razornom snagom razbija tvrde ciljeve, dok slabije ciljeve razbijaju i komadići košuljice. Košuljica je od čelika, debljeg i jačeg kod topničkih bomba, a tanjeg i slabijeg kod zrakoplovnih bomba. Zrakoplovne bombe pri ispuštanju iz bacača ne trpe nikakav udar, dok izbačene iz topa ili bacača granata trpe i moraju biti jače.

Bombe su različite veličine i obima. Najprije su bile od 8, 10 i 12 palaca, a kasnije od 15, 22, 27, 32 pa i 42 i 48 cm kalibra. Zrakoplovne bombe računamo i zovemo po njihovim težinama t. j. bombe od 1, 2, 10, 12, 15, 20, 50, 100, 200, 250, 500, 1000 i 2000 kg. Košuljice ovih bombi na zadnjem svom kraju završavaju upravljačima, da bi bomba pri padu imala što pravilniju leticu (putanju) i tako što točniji pogodak.

Kao razorna sredstva ili eksplozivi u bombama sviju kalibara i težina upotrebljavaju se tvari, koje su sposobne, da se izvanredno brzo kemijski promijene uz razvijanje topline i stvaranje velikih količina plinova (→ eksplozivi).

Topničke i zrakoplovne bombe najteže su razorno sredstvo, koje ruši i probija tvrđavne pojase, čelične kupole i oklopljene brodove. Između bombe i oklopa vodi se već stoljećima rat, koji se sad naginje u korist bombe, a sad u korist oklopa. Sl. P-ć.

BOMBA, otočić i zaliv na sjeveroistočnoj obali Cirenaike, u sjevernoj Africi. Obale su puste, a zaliv je dosta

POSTAVLJANJE SVIJETLEĆIH BOMBA NA ZRAKOPLOV

izložen vjetrovima; ima značaj samo za ribolov, koji se vrši među brojnim otočićima. Po otočiću Bombi je zaliv i dobio ime. Zaliv B. je više puta spominjan u talijansko-engleskom ratu. Sl. P-ć.

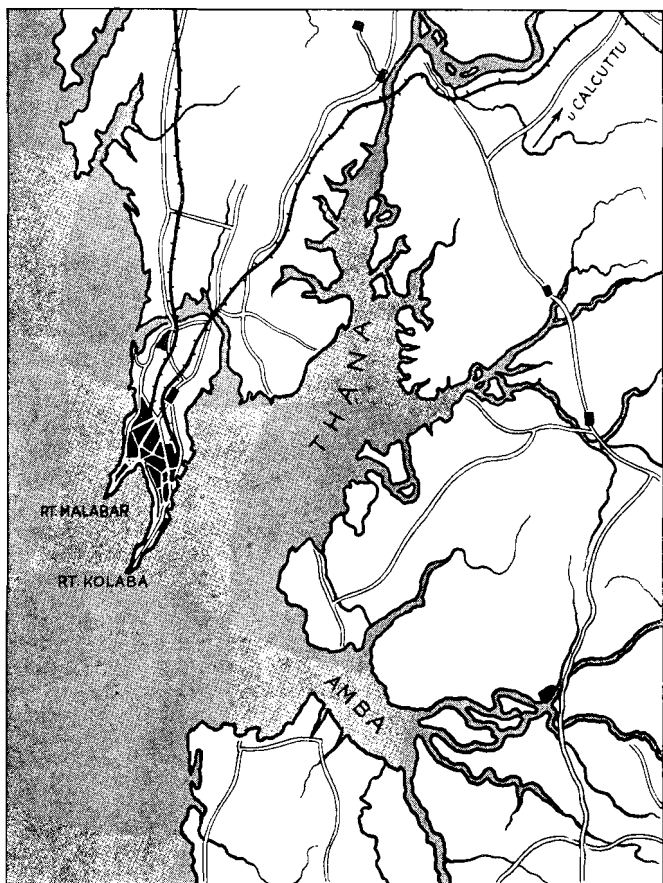
BOMBAL, Eusèbe, * Argentat 5. III. 1827, francuski pisac iz pokrajine Limousin. Svršivši studije, postane učitelj u pučkoj školi svog rodnog mjesta, a zatim preuzme još službu odgojitelja i općinskog tajnika. Osnovao je mali općinski muzej i u mnogim djelima slavio sretne dane svoje pokrajine: *La Chatellenie de Merle*, 1877 i 1883; *Histoire de la ville d'Argentat et de son hospice*, 1879; *Notes sur Saint-Martial et Malesse, deux cardinaux limousins*, 1881; *Notes et documents pour servir à l'histoire de la maison de Saint-Chamans*, 1885;

UČINAK BOMBE NA MORU

Récit généalogique à ses enfants par le marquis de Saint-Chamans, 1891; *Mémoires du marquis de Saint-Chamans*, 1899; *Notes sur quelques anciennes familles d'Argentat*, 1890; *Recherches sur la villa gallo-romaine de Longour*, 1897; *La Haute Dordogne et ses gabariers*, 1903; *Rapport sur les fouilles opérées au puy du Tour*, 1907; *Les cahiers de Paul Meilhac* (Lemouzi, 1902, 1903, 1904) i dr.

Slijedeći primjer slavnog kanonika Rouxa, sudjelovao je u preporodu limuzinskog narječja. Prihvativši grafiju provansalskih književnika postao je tumačem lokalnih tradicija i napisao niz djela, članaka, novela, priča, drama, basna i pjesama u svrhu, da ustali načela nove škole: *Le conte limousin de Champalimau*, 1893; *Lou Darrier Archipreste d'a Brivazac, curat d'a Mounceu*, 1894; *La Nueg de las Paus*, komedija u 1 činu, prikazivana u Briveu 22. VI. 1895 i u Argentatu 3. IX. 1905; *Lou Drac*, fantastički komad u 3 čina, 1900; *Verhoulet*, u 1 činu, 1903; *La Bujada*, u 1 činu, 1904 i dr. P. Cl.

POLOŽAJNI NACRT BOMBAYA

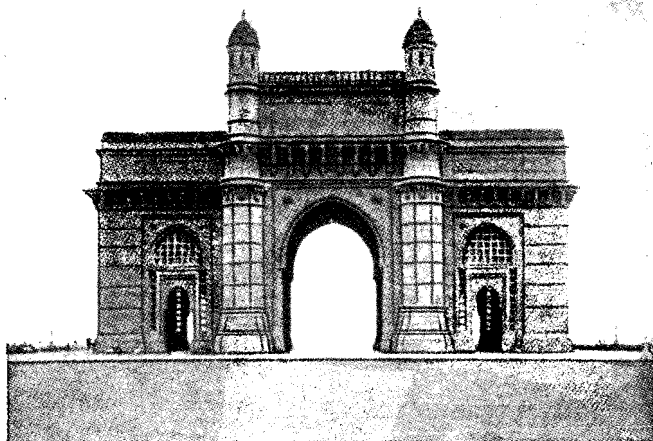
BOMBARDIRANJE LUKA I NASTANJENIH MJESTA BEZ OBRANE → Pomorsko ratno pravo.

BOMBAST (engl., od sredovj. lat. *bombax* »pamuk«), najprije pamučno tkanje za vatiranje odijela.

U stilistici pogreška protiv prirodnosti u stilu, a sastoji se u naduvenom izražavanju s pomoću prenatrpanih i nategnutih tropa i figura.

BOMBASTUS, Wilhelm i Theophrastus → Paracelsus.

BOMBAY, 1. grad u Prednjoj Indiji, glavni grad istoimene britanske pokrajine (Presidency), na malom otoku blizu zapadne obale toga velikog poluotoka, ponajbolja luka u čitavoj Aziji, vrlo važna za plovidbu od Sueza na Daleki Istok, svjetsko središte pamučne industrije. Ovo nezdravo i neznatno mjesto držahu od 1534 Portugalci, koji ga 1661 odstupiše engleskom kralju, a ovaj ga izruči Istočnoindijskoj kompaniji, koja ga učini ishodištem svoga prodiranja u Prednjoj Indiji. G. 1833 izgrađena je prva indijska željeznička pruga iz B. u Thanu. Otvorenje Sueskoga kanala 1869 podiže značenje njegove luke. Prema

BOMBAY, Vrata Indije

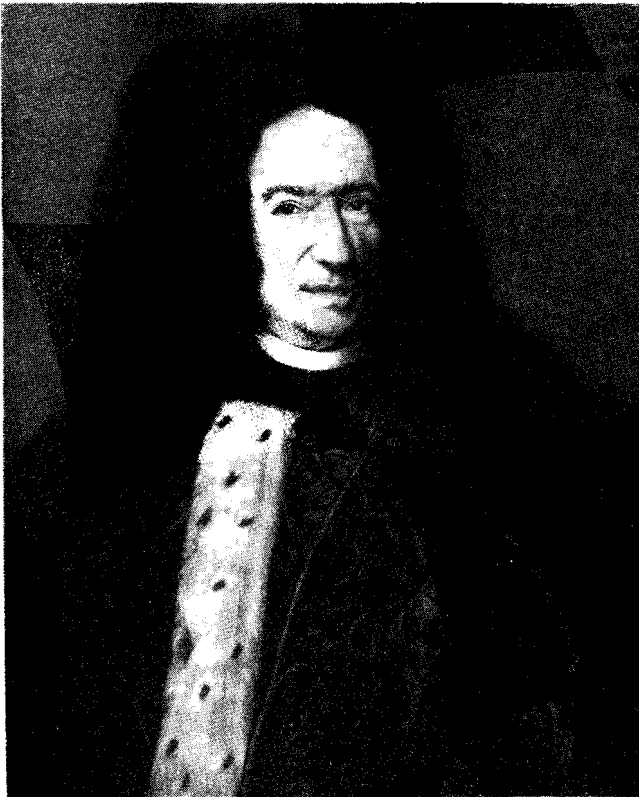
tome je procvat B. osnovan na industriji pamuka i na prometu kopnom i morem. Stoga se pučanstvo množilo vrlo naglo: g. 1720 50.000, 1740 70.000, 1812 200.000, 1901 776.000, a sada 1.161.383 stan. U zemlji je veći grad jedino Calcutta u Bengaliji. B. se sastoji u glavnom od staroga grada ili tvrđave i novoga grada, koji je bolje izgrađen, a među njima je gradska četvrt urođenika, koji su pogibali u prljavim uličicama od kužnih bolesti i svakojake bijede, dok nije britanska vlada potkraj prošloga stoljeća podigla 93 km dugi vodovod i provela smjele zdravstvene reforme, jer joj je bilo mnogo stalo do napretka B. kao pomorske luke, u kojoj promet brodova raste vrlo naglo. Uz luku je Victoria Terminus, jedan od najvećih i najljepših kolodvora na Zemlji. Sjevernije od grada rasijane su mnogobrojne predionice i tkaonice pamuka. Dvije trećine stanovnika su Indijci (Hindu), jedna petina muhamedanci, a ostalo Englezi i drugi Evropljani te Parsi i drugi Azijci. Uz Engleze ističu se u trgovini i Parsi, koji se obogaćuju, trgujući s Iranom i zemljama na Crvenom moru.

2. Pokrajina (Presidency) B. zaprema 392.474 km² u sjevernoj polovini zapadne obale u Prednjoj Indiji (izuzevši portugalske kolonije), prodirući i u unutrašnjost poluotoka preko Zapadnih Ghata. Dijeli se u sjevernu, srednju i južnu diviziju, a ove u distrikte s posebnim teritorijem grada B. Osim 1/3 muhamedanaca ostali su Indijci (Hindu). Bave se gajenjem i industrijom pamuka. Mnogo se radi i za izvoz. Velike površine u pokrajini zapremaju šume. Željeznička mreža je dosta gusta (5940 km). M. Š.

BOMBELLES, francuska velikaška porodica. — Marc Henri, markiz, † Pariz 1822, diplomat i dvoranin Luja XVI. Njegova žena Angélique, rođena barunica Mackau, bila je dvorska gospođa i prijateljica princeze Elizabete, kraljeve sestre. Bio je poslanik u Lisabonu, poklisar u Mlecima, za revolucije živi sa članovima kraljevske porodice u Stuttgartu i Koblenzu, neko vrijeme je kraljev izaslanik u Petrogradu. Tri godine nakon smrti svoje žene zaredi se (1803), a po povratku u Francusku, za restauracije, postaje biskupom od Amiens. Od četvoro njegove djece najznatniji su Charles i Henri. — Charles, † 1856, služi za Carstva u austrijskoj vojsci, vraća se nakon 1814 u Francusku, ali iza 1830, ne hotići kao monarhist nositi trobojnicu, tvorevinu revolucije, ponovno stupa u austrijsku službu. Metternich ga 1832 šalje u kneževinu Parmu, gdje je na dvoru bivše carice Marije Lujze naslijedio, kao ministar i doskora kao suprug, grofa Neipperga, iza čije je smrti (1829) ministarske funkcije vršio Hrvat barun Vrkljan (Werklein). Nakon smrti parmanske vojvotkinje (1847), preživješi revoluciju u Beču, Ch. se vraća u Francusku (1855). — Henri, * 1789, † 1850, također služi u austrijskoj vojsci i diplomaciji i postaje učiteljem najvojvodâ Franje Josipa i Maksimilijana. G. 1848 odlazi s dvorom u Innsbruck te ove i sljedeće godine služi kao veza između Metternicha, koji je bio u emigraciji u Engleskoj, i dvora. Važna pisma Metternicha B-u iz toga doba sačuvana su i objelodanjena. Nakon misije u Italiji umre u dvorcu Savenstein u Kranjskoj. Njegovi sinovi Marc (1830—1906) i Charles Albert (1832—1889) došli su u Hrvatsku. Marko je ženidbom s jedinicom Franje grofa Draškovića Trakošćanskoga stekao dvorove Opeka i Zelandvor kraj Vinice, dobio ugarski invidenat i bio virilist hrvatskoga sabora. Njegov sin Marko (1852—1912) rođen je u Opeki. Utrnućem starije grane prešli su markizat de B. i barunat de Saint-Lié na hrvatsku lozu, koja još i danas živi.

LIT.: A. Wissert, *Familles françaises en Croatie I.* — *Les Bombelles*, Annales de l'Institut Français de Zagreb, 5—6, 1938. R. M.-r.

BOMBELLI, Sebastiano, * Udine 1635, † Mleci 1716, talijanski slikar. Došao je u ranoj mladosti u Mletke, gdje je vješto kopirao slike Paola Veronesa i Tintoretta. Kasnije je dalje učio u Bologni i Firenci. Poslije živi i djeluje slikajući portrete u Mlecima, pa na dvorovima u Beču, Münchenu, Braunschweigu, Firenci, Mantovi i Parmi. Dok su njegova rana djela nastajala još pod utjecajem njegova školovanja u Bologni (gdje mu je bio učitelj Guercino), bivaju kasnija sve samostalnija i ličnija. B. je prvi u Mlecima ustanovio tip t. zv. »svečanog« portreta, u kojemu su ličnosti (bilo u čitavu liku, bilo u poluliku) prikazane u raskošnim svećanim odijelima i dostojanstvenom stavu. Nije još utvrđeno, koliko B. pri tome duguje glasovitom slikaru Janu Kupeckom, a koliko ovaj njemu. Najbolji se majstorovi portreti nalaze u Mlecima (galerija Querini-Stampalia), Firenci (Uffizi), Rovigu (Seminarski muzej), Beču, Braunschweigu i Zagrebu (*Portret mletačkog proku-*

SEBASTIANO BOMBELLI, Portret mletačkog prokuratora Zagreb, Strossmayerova galerija

ratora u Strossmayerovoj galeriji). Najznamenitiji je nasljedovatelj B-a Vittore Ghislandi, zvan Fra Galgario.

LIT.: G. Costantini, *Friulani poco noti*, Udine 1904; G. Fiocco, *La pittura veneziana del Seicento e Settecento*, Verona 1929. A. Sch.

BON ili **blagajnača** (Kassenschein, bon du trésor, exchequer bills) je potvrda banke o primitku novčanog pologa. B. ima ograničeno optičajno vrijeme, koje je na njemu naznačeno, te donosi kamate. Budući da glasi na donosioca, može se u prometu upotrijebiti i kao platežno sredstvo. Pomoću bonova pokušavaju i države povremeno provoditi financiranje svojih potreba. J. B.-r.

BONA → **Bunić**.

BONA DEA (lat. »Dobra božica«), starorimska božica blagoslova i plodnosti. Prema Makrobiju I, 12, 27 ona je pravi uzor stidljivosti. Njoj u čast održavahu se misterije početkom prosinca. Pristustvovati su mogle samo žene, čak ni muške životinje nisu smjele biti blizu. Svečanost se vršila u kući kojeg magistrata, koji je imao imperij. Prostorija je bila okićena vinovom lozom, a glavni su dijelovi obreda bili ples i glazba. Na takvu svetkovinu, koja se održavala u Cezarevoj kući, ušuljao se Klodije, odjeven kao plesačica. Z. D.

BONA DE BOLIRIS, Ivan → **Bolica Ivan**.

BONA FABRICAE → **Crkvena imovina**.

BONA FIDES → **Dobra vjera**.

BONAČ, I. **Bonač sin**, tvornica kartonaže i industrija papira u Ljubljani. Tvrtku je kao knjigovežnicu osnovao (1883) Ivan Bonač (* Ljubljana 1846, † Ljubljana 1920). G. 1909 prepustio je tvornicu kartonaže svom sinu Franu (* Ljubljana 8. XI. 1880), koji je tvrtki dao ime I. *Bonač sin*, kako se zove i danas. Danas je to samostalna i prvorazredna industrija. G. 1920 osnovao je tvornicu papira i ljepenke na Količevu. I. S.-r.

BONAČIĆ, I. **Frano**, * Milna na Braču 17. II. 1724, † Nerežišće 16. VI. 1788, svećenik-pravnik. Učio je sve škole u Rimu završivši ih s doktoratom prava i bogoslovlja, kao i brat mu Jerolim Blaž. Službovao je u svetojeronimskom zavodu u Rimu, Splitu, Hvaru i u Nerežišću na Braču. Hvale ga kao dobroga propovjednika, odličnog pravnika u najzamršenijim crkvenim poslovima, pa i kao orguljaša. Iza njega je ostalo u rukopisima više pravnih rasprava, čim ostaloga *O desetinama*.

LIT.: Š. Ljubić, *Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia*, Zadar 1856; I. Bonacci, *Na obranu biskupa Jer. Bonačića*, Hrv. Straža 10. XI. 1936.

2. **Jerolim Blaž**, * Milna na Braču 3. II. 1709, † Šibenik 20. IX. 1762, biskup, hrvatski književnik. Srednje i visoke škole učio u Rimu završivši ih s doktoratom mudroslovlja i bogoslovlja. Služi najprije u Nerežišću, zatim je apostolski vizitator hvarske biskupije, a 1759 imenuje ga njegov školski drug papa Klement XIII. šibenskim biskupom. Farlati govori o njemu vrlo pohvalno. Gdje god je službovao, uvodio je svoj osobiti način katekizacije, prikazan u knjizi *Nauk krstjanski s novim načinom u kratko istomačen za lasno uvistiti neumitne a navlastito ditcu*, Mlaci 1761.

LIT.: K. Stošić, *Galerija uglednih šibenčana*, Šibenik 1936; I. Bonacci, *Na obranu biskupa Jer. B.*, Hrv. Straža 10. XI. 1936. F. F.

3. **Luka**, rodom sa Brača. Razvio se u Magallanesu (Chile) kao novinar, pisac i publicist. Sudjelovao je u osnivanju Hrvatskog Doma, sokolskog, tamburaškog i školskog društva za hrvatske iseljenike, te nada sve za vrijeme svjetskog rata kao pokretač i voditelj hrvatskih političkih društava: Dalmacije, Crvenog križa i t. d. Izdao je *Povijest Magallanesa* 1939 u Magallanesu. M. B.

BONALD, Louis Gabriel Ambroise, vicomte de, * Milhau 2. X. 1754, † Lyon 23. XI. 1840, francuski politički pisac. Časnik je u mušketeriskom zboru Luja XV., zastupnik u okružnoj skupštini, 1790 daje ostavku ne hotеći pristati na građanski ustav o svećenstvu. Emigrirao je 1791 te bijedno živio u Njemačkoj. G. 1796 objelodani *Théorie du pouvoir politique et religieux dans la société civile*. Vraća se u Francusku 1797 te 1800 objelodanjuje *Essai analytique sur les lois naturelles de l'ordre social*, 1801 *Du Divorce considéré au XIXe siècle relativement à l'état domestique et à l'état public de la Société*. Pomirivši se s carstvom postaje (1810) članom sveučilišnog vijeća, a pod restauracijom je branitelj apsolutizma na govornici i u novinama monarhističke reakcije *Le Conservateur* i *Le Défenseur*. G. 1821 izlazi glavno njegovo djelo *La Législation primitive considérée dans les derniers temps par les seules lumières de la raison* (3 sv.). Od 1815 do 1822 narodni je zastupnik, 1823 imenovan je pairom. G. 1827 objelodanjuje svoje posljednje djelo *Démonstration philosophique du principe constitutif des sociétés*. Revolucija 1830 znači konac njegovih političkih težnja.

Premda pod snažnim utjecajem Rousseaua, po čijem uzoru drži osjećajnost vrednijom od razuma, on duguje Bossuetu najznamenitiji dio svoje političke filozofije, koja drži, da je društvo uređeno od Boga, a politika se sastoji samo u primjeni božanskih odredaba na ljude, dok je vlast tumač tih odredaba na zemlji. Tkogod ima u svojim rukama dio vlasti, bio to državni glavar ili otac porodice, ima pravo, kao izaslanik Boga, na potpuni posluž svojim odlukama. Odatle slijedi, da nijedan pojedinac, nijedan razlomak crkve ne može posjedovati nepogrešivost. Društvo je živo biće, koje njegovi zakoni, dani od stvoritelja, upućuju prema njegovoj svrsi. Svi su pokušaji reforme u ime razuma isprazni. Individualizam je besmislen: članovi društva imaju mjesto i ulogu, od koje se ne mogu udaljiti. Nasljedna monarhija po francuskom uzoru savršen je oblik građanskoga društva, kao što je katolička crkva savršen oblik vjerskog društva. Zbog toga vidi u francuskoj Revoluciji protudruštveni zločin, no drži, da je ona ipak imala jednu prednost. T. j. da je »stavila zabludu na svoje mjesto i uspostavila istinu u svojim pravimaa«.

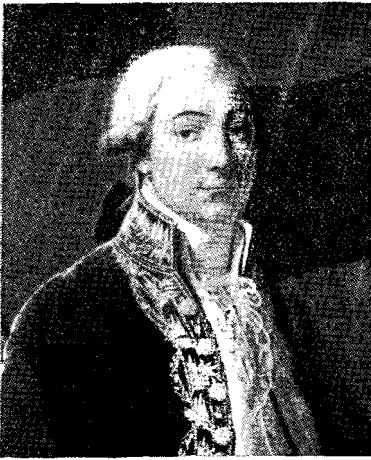
B-ov ugled, ako i ne njegov utjecaj, bio je velik. Njegovi politički suvjernici gledali su u njemu razaratelja političke filozofije 18. st. Bio je smatran učiteljem pristaša poštivanja predaje (Bourget), a noviji teoretičari monarhije mnogo mu duguju.

BIBL.: *Oeuvres complètes*, 12 sv., Pariz 1817—1829; *Lettres inédites du vicomte de B. à Mme Victor de Sèze*, Pariz 1916.

LIT.: L. de Montesquiou, *Le réalisme de B.*, Pariz 1911; R. Mauduit, *La politique de B.*, Pariz 1913; H. Moulinié, *De B. La vie, la carrière politique, la doctrine*, Pariz 1916. J. D.-e.

BONAPARTE (Bonaparte), porodica iz Korzike, koja se onamo doselila iz Sarzane u Toskani početkom 16. st. I u nekim drugim talijanskim mjestima bilo je porodica s tim prezimenom. Korzikanski su B. već u polovici 16. st. gradski patriciji (cittadini). Iz te porodice potekao je veliki Napoleon B.

1. **Charles**, * Ajaccio 29. III. 1746, † Montpellier 24. II. 1785. Poslije svršenih pravnih nauka u Pizi vratio se u Ajaccio i oženio Marijom Leticijom Ramolino iz odlične korzikanske plemićke porodice. Ona mu rodi trinaestero djece, među njima i Napoleona. G. 1768 bori se protiv Francuza za nezavisnost svoje domovine, ali se poslije skršenog otpora 1769 prilagođuje novom stanju i postaje kraljevski savjetnik i prisjednik grada i pokrajine Ajaccio. G. 1778 nalazi se u Parizu kao član izaslanstva korzikanskog plemstva. Otada ostaje u Parizu, gdje nastoji odgojiti sinove na državni trošak; tako je Josipa dao u kolegij u Autun, a Napoleona u vojničku školu u

CHARLES-MARIE BONAPARTE,
Girodet-Trioson
Musée de Versailles

komise i samostane, dijeli upravu od sudstva i dr. G. 1808 postaje kralj u Španjolskoj, koju napušta 1813 poslije poraza Francuza kod Vittorije. G. 1814 imenuje ga Napoleon lieutenant-généralom, pa kao takav brani Pariz od saveznika. Kad se Napoleon vratio 1815 s Elbe, pridružuje mu se, a poslije poraza kod Waterlooa odlazi u Ameriku, gdje živi od 1832 pod imenom grofa Survilliersa. Kasnije se vraća u Evropu i ostaje u njoj do smrti.

3. Napoléon → Napoleon I.

4. Lucien, * Ajaccio 21. III. 1775, † Viterbo 29. VI. 1840, princ od Canina, brat Napoleona I. Bio je 1793 zaneseni revolucionarac na Korzici i u Provansi, gdje su ga kao pristašu Robespierrea nazvali Brut. G. 1795 utamničen je u Aixu; oslobođen od Barrasa poslan je kao vojni komesar na Rajnu i Korziku. G. 1798 izabran je u vijeće 500-ina, kojemu postaje 1799 predsjednik. U sporazumu s Talleyrandom i Sieyèsom pomaže bratu izvesti državni udar 18. brumairea. Poslije toga postaje ministar unutrašnjih poslova. Dobar govornik i čvrst značaj, ali nemirna duha, protivan je bratovoj diktaturi. Da ga udalji iz Pariza, imenuje ga Napoleon 1800 poslanikom u Madridu. Kad se Napoleon umiješao u njegov privatni život, protivio se njegovu vjenčanju s udovicom mjenjača Joubertona, napusti javnu službu i pođe 1804 u Rim, a 1808 povuče se u Tuscolo. Na putu u Ameriku zarobe ga Englezi. G. 1814 vraća se u Rim, gdje ga papa imenuje knczom od Canina, i miri se s Napoleonom. Pisac je romana, jednog epa, memoara i eseja (među ostalima: *Paralèle entre César, Cromwell et Bonaparte*, 1799; *La vérité sur les Cent-Jours*, 1835). Najvažnije mu je djelo *Mémoires* (1836), od kojih je onaj dio, koji se odnosi na 18. brumairea, izdala 1845 njegova žena, a ostalo F. Jung (*Lucien Bonaparte et ses Mémoires*, 3 sv., Pariz 1882 i 1883). G. N.

LETICIA BONAPARTE,
majka Napoleonova
Po litografiji Ballagnya

Brienne. Dok je Charles bio lakomisen čovjek, njegova je žena bila uzorna i razborita. Ona ostavlja 1793 pred Englezima Korziku i bježi u Marseille, a kasnije odlazi u Pariz. Kao careva majka («Madame Mère») bila je uvijek na dostojnoj visini te je pratila sina i u zatočenje na Elbi. Umrla je u Rimu 2. II. 1836.

2. Joseph, * Corte 7. I. 1768, † Firenca 28. VII. 1844, najstariji brat Napoleona I. G. 1806 postavi ga Napoleon za kralja u Napulju. Ondje provodi mnoge reforme: ukida feudalizam, fidei-

komise i samostane, dijeli upravu od sudstva i dr. G. 1808 postaje kralj u Španjolskoj, koju napušta 1813 poslije poraza Francuza kod Vittorije. G. 1814 imenuje ga Napoleon lieutenant-généralom, pa kao takav brani Pariz od saveznika. Kad se Napoleon vratio 1815 s Elbe, pridružuje mu se, a poslije poraza kod Waterlooa odlazi u Ameriku, gdje živi od 1832 pod imenom grofa Survilliersa. Kasnije se vraća u Evropu i ostaje u njoj do smrti.

3. Napoléon → Napoleon I.

4. Lucien, * Ajaccio 21. III. 1775, † Viterbo 29. VI. 1840, princ od Canina, brat Napoleona I. Bio je 1793 zaneseni revolucionarac na Korzici i u Provansi, gdje su ga kao pristašu Robespierrea nazvali Brut. G. 1795 utamničen je u Aixu; oslobođen od Barrasa poslan je kao vojni komesar na Rajnu i Korziku. G. 1798 izabran je u vijeće 500-ina, kojemu postaje 1799 predsjednik. U sporazumu s Talleyrandom i Sieyèsom pomaže bratu izvesti državni udar 18. brumairea. Poslije toga postaje ministar unutrašnjih poslova. Dobar govornik i čvrst značaj, ali nemirna duha, protivan je bratovoj diktaturi. Da ga udalji iz Pariza, imenuje ga Napoleon 1800 poslanikom u Madridu. Kad se Napoleon umiješao u njegov privatni život, protivio se njegovu vjenčanju s udovicom mjenjača Joubertona, napusti javnu službu i pođe 1804 u Rim, a 1808 povuče se u Tuscolo. Na putu u Ameriku zarobe ga Englezi. G. 1814 vraća se u Rim, gdje ga papa imenuje knczom od Canina, i miri se s Napoleonom. Pisac je romana, jednog epa, memoara i eseja (među ostalima: *Paralèle entre César, Cromwell et Bonaparte*, 1799; *La vérité sur les Cent-Jours*, 1835). Najvažnije mu je djelo *Mémoires* (1836), od kojih je onaj dio, koji se odnosi na 18. brumairea, izdala 1845 njegova žena, a ostalo F. Jung (*Lucien Bonaparte et ses Mémoires*, 3 sv., Pariz 1882 i 1883). G. N.

5. Elisa Marie Anne, * Ajaccio 3. I. 1777, † Santo Andrea kod Trsta 6. VII. 1820. Svojim umjet. shvaćanjem i državičkim sposobnostima najrodnija je od sestara Napoleonu. Udata od 1797 za maloga korzikanskog plemića Pascala Bacciochija živi mnogo godina u Parizu, gdje u svome salonu okuplja najznatnije umjetnike i književnike, među njima Chateaubrianda. G. 1804 daje joj Napoleon kneževinu Piombino, a 1805 i Luccu. Potisnuvši sasvim u pozadinu svoga muža, koji je kao princ

nosio ime Feliks I., uvodi ona Napoleonov zakonik, unapređuje gospodarstvo i školstvo i razvija umjetnost. G. 1808 postaje velika vojvotkinja Toskane i uređuje raskošan dvor u Firenci. Poslije Napoleonova pada živi u Bologni, zatim u Brnu i Trstu. J. Š-k.

6. Louis, * Ajaccio 2. IX. 1778, † Livorno 25. VI. 1846. Ratuje uz brata Napoleona u Italiji i Egiptu, 1805 postaje »veliki connétable«, a 1806 kralj Holandije. Radi vojničkih neuspjeha odriče se 1810 krunu u korist sina i povlači u Graz kao grof od St. Leu. Rastavljen od žene živi zatim u Italiji, gdje se bavi naukom i književnošću. Napisao je osim jednog romana i pjesama djela: *Documents historiques et réflexions sur le gouvernement de la Hollande*, 3 sv. (London 1820); *Observations de Louis Bonaparte sur l'histoire de Napoléon par M. de Norvins* (Pariz 1834); *Essai sur la versification*, 2 sv. (Rim 1825) i dr.

7. Pauline, Marie, * Ajaccio 20. X. 1780, † Firenca 9. VI. 1825, vojvotkinja od Guastalle, druga sestra Napoleona I. Lijepa i obožavana od mnogih, bila je vesele čudi, ali i vrlo hirovita. Udata za generala Leclerca polazi s njime 1801 u Ameriku, odakle se poslije njegove smrti 1802 vraća u Pariz; 1803 vjenča se za rimskoga kneza Camilla Borghese, generalnoga guvernera Pijemonta. Poslije sukoba s Marijom Lujzom nastani se u Rimu, gdje je Canova izdjela u kipu (danas u Galleria Borghese). Kad je Napoleon zatočen, donosi mu na Elbu dragulje i novac, da pobjegne. Uzalud je tražila, da ga prati na Sv. Jelenu. Rastavljena od muža povlači se u Firencu, gdje je pomagala siromahe i umjetnike i postala ljubavnica skladatelja Giovannija Pacinija. G. N.

8. Caroline Marie Annonciade, * Ajaccio 25. III. 1782, † Firenca 18. V. 1839. Udata od 1800 za Joachima Murata teži stalno za vlašću; 1804 postaje princesa, 1806 dobiva veliko vojvodstvo Kleve-Berg na donjoj Rajni, a njezinim nastojanjem daje Napoleon 1808 Muratu kraljevsku krunu Napulja i obiju Sicilija. U političkom je pogledu potpuno podređen Murat ženi i pod njezinim utjecajem prelazi poslije Napoleonova poraza kod Leipziga 1813 na stranu Austrije. Za vrijeme »stotinu dana« pridružuje se opet Napoleonu, ali poslije njegova ponovnog pada gubi 1815 prijestolje i život. Karolina je provela veći dio svoga udovičkog života u Trstu pod imenom grofice od Lipone. J. Š-k.

9. Jérôme, * Ajaccio 15. XI. 1784, † dvorac Villegenis 24. VI. 1860, knez od Montforta, brat Napoleona I. Kao mornarički poručnik dospjeva 1799 u Ameriku, gdje se ženi Elizabetom Patterson, od koje se 1805 rastavlja. Vrativši se u Francusku ratuje protiv Pruske i ženi se 1807 kćerkom virtemberškoga kralja Fridrika I. Katarinom. Iste godine postaje kralj novoosnovane kraljevine Westfalske (do 1813), u kojoj ukida feudalizam. Bez osobitih vladarskih sposobnosti i rasipan dovodi zemlju u teško stanje. Poslije prvoga pariskog mira boravi u Švicarskoj i Austriji, a 1815 vraća se s Napoleonom u Francusku. Poslije Waterlooa učini ga njegov brat knezom od Montforta. G. 1848 u Parizu je, gdje postaje 1850 maršal Francuske, a 1852 predsjednik senata.

10. Charles Lucien Laurent, * Pariz 24. V. 1803, † Pariz 29. VII. 1857, sin Luciena. Bavio se isprva zoologijom, osobito ornitologijom. Boravio je dugo u Americi. Zanesen talijanskim risorgimentom napao je na kongresu učenjaka u Mlecima 1847 oštro Austriju, pa je zbog toga protjeran. Tada postaje vrlo radikalni i sudjeluje u vladi rimske republike. Poslije njezina pada bježi u Francusku. Učenjak svjetskoga glasa, napisao je nekoliko vrijednih djela, od kojih se ističu: *American Ornithology, or History of the Birds of United States* (Philadelphia 1825—33); *Iconografia della fauna italiana*, 3 sv. (Rim 1832—41); *Mélanges ornithologiques* (Pariz 1856) i dr.

11. Charles Louis Napoléon → Napoleon III.

12. Pierre Napoléon, * Rim 12. IX. 1815, † Versailles 7. IV. 1881, sin Luciena iz drugoga braka. Bio je čovjek nemirna, gotovo pustolovna duha. Već kao 15-godišnji dječak sudjeluje u ustanku Romagne 1830—31, a zatim odlazi u Kolumbiju. Vrativši se u Italiju dopadne zatvora. Kasnije putuje mnogim zemljama. Poslije revolucije 1848 fanatični je ljevičar i zastupnik Korzike. Odlazi u Alžir, da se bori, a kad se neovlašteno vraća, bude lišen službe. Kao republikanac ulazi u parlament, ali kasnije popušta. G. 1867 ženi se Eleonorom, kćeri nekog pariskog radnika.

JOSEPH NAPOLÉON, Wicar
Musée de Versailles

LUCIEN BONAPARTE, R. Lefèvre

LOUIS BONAPARTE, A. Desnoyers

G. 1870 ubija sekundanta, koji ga poziva na dvoboj zbog jednoga novinskog članka, bude zatvoren i oslobođen. Poslije toga živi u Londonu, Bruxellesu i Versaillesu.

13. Mathilde Laetitia Wilhelmine, * Trst 27. V. 1820, † Pariz 2. I. 1904, kći Jérômea, bivšeg westfalskog kralja i Katarine württemberške. Dobra je slikarica; izlagala je u Salonu. Udata za ruskoga kneza Anatola Demidova, rastavi se doskora od njega i nastani u Parizu, gdje je njezin salon bio jedan od najsajnijih.

14. Napoléon Joseph, * Trst 9. IX. 1822, † Rim 18. III. 1891, sin westfalskoga kralja Jérômea, nazvan princ Jérôme. G. 1848 zastupnik je u konstituenti i sudjeluje živo u raspravama kao odlučni republikanac («prince de la Montagne»). G. 1849 odlazi kao poslanik u Madrid, a 1849—1851 član je zakonodavne skupštine. Protivan državnom udaru 1851 ostaje i dalje u teoriji opozicionalac, ali surađuje s Napoleonom III. G. 1854—55 sudjeluje kao general u krimskom ratu, a 1858 ministar je Alžira. Velik je italofil i utječe mnogo na Napoleona III. u njegovoj talijanskoj politici, a 1859 uzima za ženu Klotildu, kćer kralja Viktora Emanuela II. Poslije pada carstva 1870 živi povučeno, ali se 1876 baca opet u politički život kao demokrat i liberal. G. 1879 izabran je glavom porodice Bonaparte i nasljednikom njihova prava na prijestolje. Kad je došlo do razdora između njega i njegova najstarijeg sina, zbog čega je stranka propadala, povuče se u svoj dvorac Prangins u Švicarskoj. Od njegovih se spisa ističe: *Napoléon et ses détracteurs* (Pariz 1887), u kojem polemizira s Taineom.

G. N.

Od svih je B. uz Napoleona I. i Luja Napoleona samo princ Jérôme imao veza s Hrvatima. U ožujku 1849 prima izaslanika bana Jelačića mladog A. T. Brlića (v.), ali odbija svako službeno upletanje u unutrašnja pitanja Austrije. G. 1859 dolazi k njemu posredovanjem Cavourovim Eugen Kvaternik. On ga posjećuje u tri maha, predaje mu jednu

spomenicu i nudi mu, štoviše, prijestolje »sveukupnog hrvatskog kraljevstva«. Suzdržljivi Jérôme izbjegne četvrti sastanak; osamljeni prognanik Kvaternik nije tada značio nikakvu političku snagu. U jeku svoga revolucionarnog rada za stvaranje nezavisne Hrvatske ponovno se obraća Kvaternik na Jérômea 1863, u vrijeme drugoga progona. G. 1864 sastavlja za nj svoju Promemoriju s nacrtom podunavske federacije, u kojoj bi Hrvatska trebala tvoriti središnji stup u savezu francusko-hrvatsko-poljskom s izrazito katoličkim obilježjem. U svibnju 1869 prolazi Jérôme kroz Zagreb, gdje ga oduševljeno dočekuje pravaška mladež. Kvaternik se tom prilikom nije sastao s princem, ali je princ posjetio pobudio u njemu daleko-sežne nade u pomoć Francuske.

LIT.: F. Bučar, *Eugen Kvaternik: Promemorija princu Jérômeu Napoleonu*, Mala knjižnica M. H. 2, Zagreb 1936; K. Segvić, *Prvo progono Eugena Kvaternika*, Zagreb 1907, 3. izd.; *Isti, Drugo progono Eugena Kvaternika*, Zagreb 1907; M. Nehajev, *Rakovica*, Zagreb 1932; I. Brlić-Mažuranić, *A. T. Brlić kao banov emisar u Parizu*, Zagreb 1935; R. Maixner, *A. T. Brlić émissaire du ban Jelačić en France* (Annales de l'Institut français de Zagreb, janvier — mars 1939).

15. Eugène Louis Jean Joseph, * Pariz 16. III. 1856, † u Africi 1. VI. 1879, jedinac Napoleona III. i carice Eugénije. Poslije očeve smrti proglašen je od bonapartista pretendentom. Kao engleski časnik pade 1879 u borbi protiv Zulua u južnoj Africi.

LIT.: G. Storza, *Gli antenati di Napoleone I. in Lunigiana*, u *Miscellanea di storia italiana*, XLVIII., Turin 1915; U. Fomentini, *La «nobiltà» di Napoleone*, u *Archivio Storico di Corsica* 1928; P. Ferrari, *Un ramo dei Buonaparte a Pontremoli*, u *La Giovane montagna*, Parma 1937; *La storia genealogica della famiglia Bonaparte*, Firenze 1846; C. Leynadier, *Histoire de la famille B.*, Bruxelles 1866; A. Kleinschmidt, *Die Eltern und Geschwister Napoleons I.*, Berlin 1876; A. Lombroso, *Napoleone. La sua corte, La sua famiglia*, Rim 1911; H. Larrey, *Madame Mère (Napoleon's mother)*, 2 sv., Pariz 1892; Du Casse, *Mémoires et correspondance politique et militaire du roi Joseph B.*, 2. izd. 1856—58, 10 sv.; J. S. C. Abbott, *History of Joseph B.*, New York 1869; Du Casse, *Mémoires et correspondance du roi Jérôme et de la reine Catherine*, Pariz 1861—66, 5 sv.; A. Martinet, *Jérôme Napoléon, roi de Westphalie*, Pariz 1902; *Le prince Lucien*

CAROLINE BONAPARTE, Gérard
Ajaccio, Musée Fesch

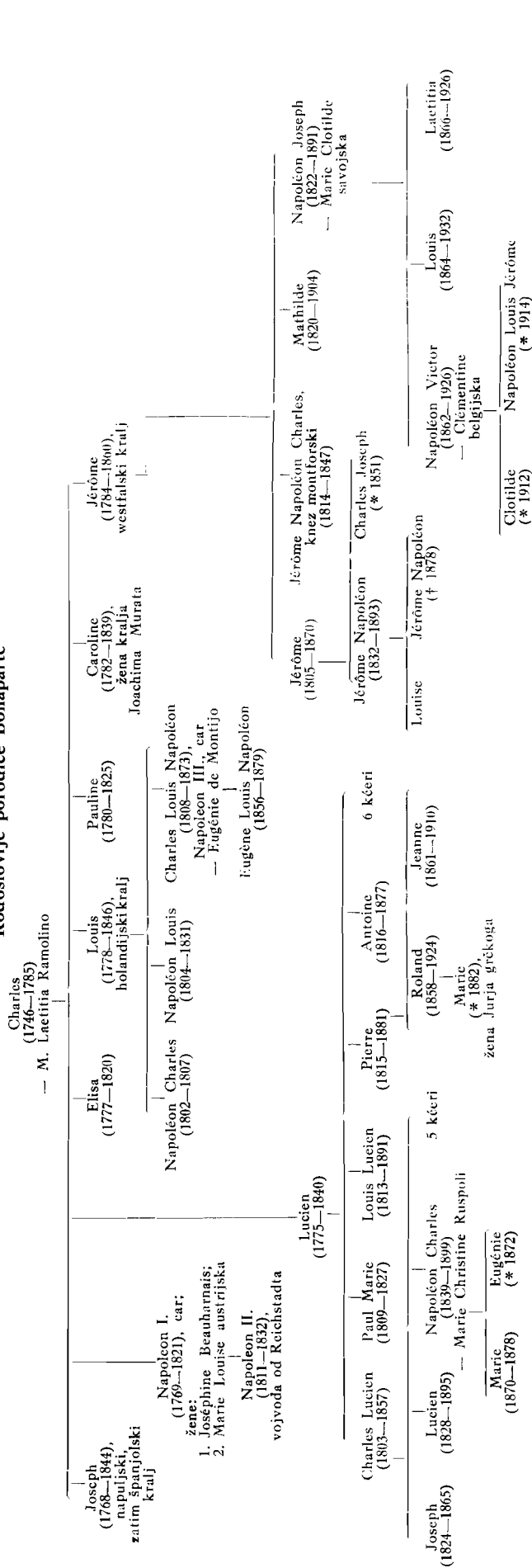

PAULINE BONAPARTE, R. Lefèvre
Musée de Versailles

JÉRÔME NAPOLÉON, Belliard

Rodoslovlje porodice Bonaparte

B. et sa famille, anon., Pariz 1888; F. Masson, *Napoléon et sa famille*, Pariz 1897—1914, 11 sv.; R. Bonghi, *Il principe Napoleone*, u Nuova Antologia 1891; O. Aubry, *Napoléon III.*, Pariz 1929; H. D'Alméras, *Une amoureuse, Pauline Bonaparte*, Pariz 1907; H. Fleischmann, *Pauline Bonaparte et ses amants*, Pariz 1910; E. Lavis, *La princesse Mathilde*, u Revue de Paris 1904; J. de La Rocca, *Pierre-Napoléon Bonaparte, sa vie et ses oeuvres*, Ajaccio 1867; G. Lacour-Gayet, *Napoléon, sa vie, son oeuvre, son temps*, Pariz 1921. G. N.

BONAPARTISTI su bili pristaše francuske stranke, koja je tražila, da se u Francuskoj uspostavi carstvo i da na prijestolje dođu članovi porodice Bonaparte. Osobitu su djelatnost razvili u 1. polovini 19. st.; 1850 uspjelo im je obnoviti carstvo pod Napoleonom III. (v.). Poslije njegova pada 1870 nastavili su rad, ali su izgledi za uspjeh postajali sve manji. Kako je pretendent princ Jérôme Napoléon bio vrlo liberalan i demokratskih načela, došlo je do rascepa u stranci, u kojoj su pristaše protivne struje uzeli kao pretendenta njegova sina Viktora Napoleona († 1926). Stranka je radi toga znatno oslabila. G. 1883 izmiriše se oba krila, ali princ Viktor nije uspio stranku opet podići i ojačati; ona je time izgubila svako veće političko značenje. G. N.

BONAR LAW, Andrew → Law.

BONARELLI, 1. Guidobaldo, * Urbino 1563, † Fano 8. I. 1608, talijanski književnik, Prosperov brat (v. niže). Poznat je po svojoj pastirskoj igri *Filli di Sciro*, Ferrara 1607, najboljoj imitaciji novoga pastirskog teatra, kojemu su začetnici Torquato Tasso (*Aminta*, 1573) i Giambattista Guarini (*Pastor fido*, 1590). To je ujedno po svojim vanjskim odlikama najljepša talijanska pastorala 17. st., iako nije originalna. Mnogo se sviđala i u Italiji i u inozemstvu, gdje su je prevodili i imitirali. Čini se, da ju je kod nas preveo Dživo F. Gundulić (→ I. Đurđević, S. Crijević) u svojoj izgubljenom drami *Koraljka od šira* (prije 1620) ili *Filida*.

BIBL.: G. B., *La Filli di Sciro*, u knjizi *I drammi dei boschi e delle marine*, Biblioteca classica economica, Milan.

LIT.: C. Malagoli, *Studi, amori e lettere inedite di G. B.*, u *Giornale storico della letteratura italiana*, XVII., 1891; A. Belloni, *Il Seicento*, 2. izd., Milan 1929; M. Deanović, »*Filomena*, tragedija nepoznatog autora, Nastavni vjesnik, XX., 1912.

2. Prospero, * Novellara 5. II. 1582, † Ancona 1659, talijanski dramatik, Guidobaldov brat. Od svih njegovih sećentističkih kazališnih djela najviše se spominje tragedija *Il Solimano* (1619), premda ni ona nema književne vrijednosti.

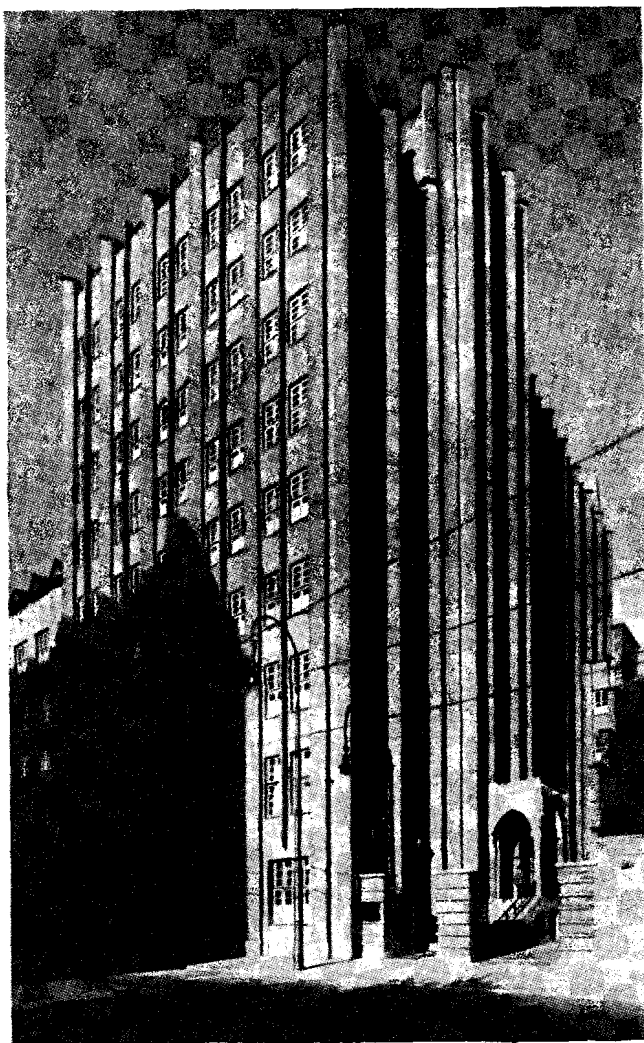
LIT.: A. Belloni, *Il Seicento*, 2. izd., Milan 1929. M. D-ić.

BONATELLI, Francesco, * Iseo 1830, † Padova 1911, od 1867 profesor u Padovi, talijanski filozof, stoji u glavnom uz one mislioce, koji kao Rosmini i Gioberti nastoje izmiriti crkvenu nauku s novijim filozofijskim nazorima. Pod utjecajem njemačke filozofije, napose Herbarta i Lotzea, uzima, da se znanost zadržava na pojavama, filozofija i religija da idu do osnova stvari, a umjetnost da posreduje između pričina i bitka. Umna se svijest uzdiže do apsolutnoga carstva, i po njoj duša ima besmrtnost i blaženstvo po zaslugi, koliko se slobodnom voljom zalaže za postizavanje duhovnoga smisla i duhovnih vrednota (→ Talijanska filozofija).

BIBL.: *Pensiero e conoscenza*, Bologna 1864; *La coscienza e il meccanismo interiore*, Padova 1872; *La filosofia dell'inconscio*, Rim 1872; *Il concetto della vita*, Udine 1904.

LIT.: G. Gentile, *Le origini della filosofia contemporanea in Italia*, I., Messina 1917. A. B-a.

BONATZ, Paul Michael Nikolaus, * Sologne kod Metz u Lotaringiji 6. XII. 1877, njemački arhitekt. Svršivši gimnaziju u Hagenau u Elzasu učio je arhitekturu u Tehničkoj visokoj školi u Münchenu. Od 1902 do 1906 bio je asistent Theodora Fischera u Tehničkoj visokoj školi u Stuttgartu, gdje je 1908 postao nasljednikom svoga učitelja. G. 1935 postaje savjetnikom pri građenju njemačkih državnih automobilskih cesta. Neko je vrijeme radio u zajednici s F. E. Scholerom. Važnija su njegova djela: Henkelovo pivničarstvo u Wiesbadenu-Biebrichu (1905); sveučilišna knjižnica u Tübingenu (1910—1912); bolnica u Strassburgu (1905—1914); gradska dvorana u Hannoveru (1912—1914); novi kolodvor u Stuttgartu (1913 do 1927); građevine za Stummov koncert u Düsseldorfu (1923—1925); kanalizacija rijeke Neckara; spomenik palim vojnicima za svjetskoga rata u Heilbronn (1931—1936); umjetnički muzej u Baselu (1931—1936) i brojne privatne zgrade. U najnovije vrijeme istakao se svojim mostovima: preko Neckara u Heidelbergu i Heilbronn, preko Labe kod Dessaua i Hamburga, preko Rajne kod Frankenthala i Kölna, preko Lahne kod Limburga. Iz njegove škole u Stuttgartu, koja je odlučno utjecala na razvoj suvremene

PAUL BONATZ, Stummhaus u Düsseldorfu
(F. Tamms, Paul Bonatz, Stuttgart 1937)

arhitekture u Njemačkoj, izišli su mnogi priznati arhitekti, kao Paul Schmitthenner i A. Abel. U Bonatzovim djelima sretno je ujedinjena klasika s romantikom. Uporedo s Behrensom (v.) B. je jasno uočio važnost kubusa za suvremenu arhitekturu (primjer: kolodvor u Stuttgartu). U svojim je mostovima dokazao, da i arhitekt može ispravno konstruktivno misliti i zakonitost inženjerske konstrukcije savršeno uskladiti s arhitektonskom zamisli.

LIT.: *Wasmuths Lexikon der Baukunst*, I., Berlin 1929; G. A. Platz, *Die Baukunst der neuesten Zeit*, Berlin 1927; F. Tamms, *P. B. Arbeiten aus den Jahren 1907 bis 1937*, Stuttgart 1937. A. Sch.

BONAVENTURA, sv., kardinal, Doctor Ecclesiae, serafinski naučitelj.

I. Život i djela. Bonaventura (Ivan Fidanza), * Bagnorea (Italija) 1221, † Lyon 15. VII. 1274. Nakon svršenih nauka »in artibus« prigrljao oko 1243 život i pravilo Manje Braće. Postade učenik Aleksandra Haleškoga, koga naziva »pater et magister«. Od 1248—57 predaje u Parizu i razvija veliku djelatnost na literarnom polju. Dne 2. II. 1257 izabran je jednoglasno generalom franjevačkog reda. Kroz 17 godina svoga generalstva sudjeluje u raznim poslima reda i Crkve; putuje po Italiji, Francuskoj, Njemačkoj i Španjolskoj, propovijeda, piše značajna djela, bori se protiv averoista i t. d. Tako je organizirao franjevački red i posebno protumačio Franjinu misao s obzirom na znanost, da je nazvan drugim utemeljiteljem reda i utemeljiteljem franjevačke škole. G. 1265 nije se htio primiti nadbiskupske časti, a 28. svibnja 1273 bude prisiljen primiti kardinalski šešir. Bio je duša II. lionskoga sabora. Radeći oko ujedinjenja istočne crkve sa zapadnom, teško oboli i naskoro umre, oplakan od čitavog koncila. Grgur X. održao mu je govor, istaknuvši, kako je Crkva smrću Bonaventurinom »inaestimabile damnatum perpressa«, i naredio svećenicima čitavog svijeta, da svaki čita jednu sv. misu za njegovu

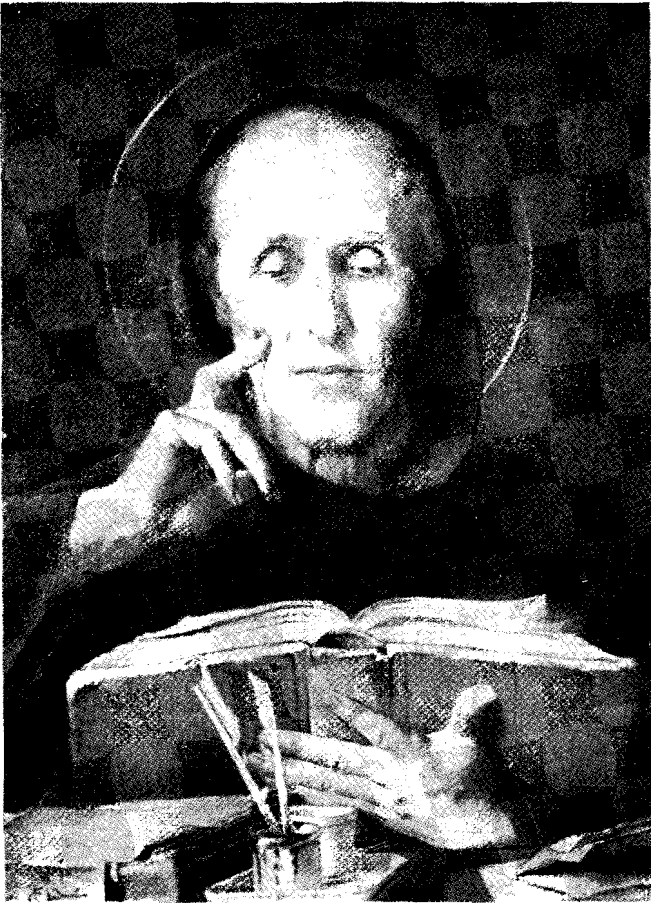
dušu. Potomstvo, koje je nazvalo Franju Alvernskim Serafinom, dalo je Bonaventuri slavan naziv *Doctor Seraphicus*. Siksto IV. proglasi ga 1482 svecem, a Siksto V. ubrojio ga 1588 među crkvene naučitelje.

Bonaventurina djela obuhvaćaju u zadnjem kritičnom izdanju 9 svezaka in folio, a svaki svezak ima oko 800 stranica. Najglavnija su ova: *Commentarius in IV libros sententiarum* (oko 1250—53); *Breviloquium* (prije 1257); *Quaestiones disputatae: de scientia Christi* (1254—55), *de mysterio Trinitatis* (1253—55), *de perfectione evangelica* (1255—56); *Collationes de decem praeceptis* (1267), *de septem donis Spiritus Sancti* (1268), in *Hexaëmeron* (1273); *De reductione artium ad theologiam*; *Commentarius et Collationes in Evangelium Joannis*; *Commentarius in Evangelium Lucae* (1248—50); *Itinerarium mentis ad Deum* (1259), *De triplici via*, *Lignum vitae* (tri klasična asketična djela); *Apologia Pauperum* (1269); *Legenda S. Francisci* (1261); mnogobrojni govori (*De sanctissimo corpore Christi*; *De Christo omnium Magistro*; *De Trinitate*).

II. Sustav. Bonaventura je i filozof i spekulativni teolog i mistik. Njegovu nauku možemo pravo shvatiti i ocijeniti samo onda, ako imamo pred očima izvore, odakle je potekla, i prilike, u kojima je nastala:

1) *Augustinsko-franjevačka sinteza*. — Sv. Bonaventura duguje svoju znanost augustinizmu, koji je primio od Aleksandra Haleškoga, a inspiraciju, duh, kojim je tu tradicionalnu nauku oživio, tražio je u srcu sv. Franje. Kad je Bonaventura stupio na poprište znanosti, mistika je prevladavala u teologiji, a znanje je bilo podređeno dobrom, kreposnom vladanju. Augustinova nauka, puna milosti i obraćenja, nauka, koja se okreće oko Krista kao oko svoga središta, odgovarala je i duhu i idealu sv. Franje, koji je postavio načelo: »Deus meus et omnia«, koji je posvuda, u svim stvorenjima gledao svoga Stvoritelja, — stepenice, po kojima se je dizao do Izvora istine, dobrote i ljepote. I Bonaventura je ideal sv. Franje izrazio skolastičnim jezikom. On ima pred očima čitavu znanost, koja je od Aristotela i Platona, od Grgura i Dionizija došla u zlatno doba skolastike; ali on posebno hoće da slijedi Augustina, kojega naziva najvećim metafizičarom (altissimus metaphysicus), oštromnim braniteljem vjere, velikim teologom Riječi, najvećim crkvenim ocem. Aristotel je bio čovjek znanosti (scientiae), a Platon mudrosti (sapientiae). Augustin je jedno i drugo: »uterque autem sermo, scilicet sapientiae et scientiae, per Spiritum datus est Augustino«. »Nitko nije bolje opisao narav vremena i materije — kliče Bonaventura (*Opera*, VIII. 335) — kao Augustin u svojim Ispovijestima; nitko nije bolje protumačio postanak forma i način rasplodivanja stvari, kao on u Super Genesis ad litteram; isto tako njegov Traktat o Trojstvu svjedoči, da nitko nije bolje riješio pitanja, koja se odnose na dušu; napokon je iz njegove knjige *De civitate Dei* očevidno, da nitko nije mudrije promozgao narav stvaranja svijeta. Ukratko, ništa ili gotovo ništa nisu naučavali učitelji, što ne češ naći u Augustinovim spisima«. — Sv. Franjo je našao u Bonaventuri svoga teologa, koji je tradicionalnom augustinizmu dao poseban oblik. Bonaventurina je nauka pretežno augustinska, a u središtu se ove nauke nalazi ideal sv. Franje, koji je oživljuje, kao što se u središtu tijela nalazi srce, koje je pokretač svega. To se posebno očituje u metodi, koju B. provodi u svojoj teodiceji, kozmologiji, psihologiji i etici.

2) *Kršćanska filozofija i teologija*. — Serafinski naučitelj tvrdi, da teologija mora upotrijebiti metodu umovanja i istraživanja. On ne niječe, da razum, prepusten sam sebi, može spoznati istinu, ali misli, da je ta spoznaja slaba i nepotpuna, kad je govor o Bogu i našem spasenju. Nijedan filozof ne može samim svojim razumom spoznati jedinstvo u Trojstvu, veličanstvo Božje u poniznosti Utjelovljenja, Božju nepromjenljivost u njegovu djelovanju. A bez te vjere nema prave spoznaje o Bogu. Koliko je filozofija bez Krista slaba, najbolje pokazuje Aristotel, koji govori o čovjeku, ali taj je čovjek bez Stvoritelja, bez Uzroka i bez Svrhe, koji raspravlja doduše o Bogu, no taj je Bog, koji ne ljubi, ne proizvodi, ne brine se, ne obećaje. »Necesse est philosophantem in aliquem errorem labi nisi adiuvetur per rationem fidei« (*Opera*, II., 448). Budući dakle da konkretno ne postoji čovjek, koji ne bi bio uzdignut na svrhu-naravni red, i budući da je ljudska duša određena za blaženstvo, koje ne može postići bez vjere i milosti, jasno je, da se filozofija ne može posve odijeliti od Objave, od

SV. BONAVENTURA, Celestin Medović

Krista, od »*intellectus fidelis*«. — »Christus est omnium magister. Ipse est medium omnium scientiarum«. Vjera je izvor mudrosti i znanja, »sive sit de aeternis sive de temporalibus«. Krist, koji je »radix omnis cognitionis in via« (Sermo 5 in Dom. II. Adv.), može pomoći čovjeku, da ona prirodna klica znanja, usadena u njegovoj duši, formira istinsku, iako nikada potpuno savršenu filozofiju, »kršćansku filozofiju«. Filozofija je podređena teologiji, a teologija kontemplaciji, do koje nas vodi molitva, krepostan život i znanost. Bonaventura opominje, da nije dovoljna »lectio sine unctione, speculatio sine devotione, investigatio sine admiratione, circumspectio sine exultatione, industria sine pietate, scientia sine caritate, intelligentia sine humilitate, studium absque divina gratia« (*Opera*, V., 296). Ove riječi izrazuju glavnu oznaku njegova čitavog sustava. On promatra svemir, čovjeka i Boga; upotrebljava spekulaciju, teologiju i filozofiju, da nas dovede do intuitivne kontemplacije Boga. Augustin je već kazao: »Nulla est homini causa philosophandi, nisi ut beatus sit« (*De civit. Dei*, XIX., 1). A poznato je, kako je sv. Franjo opominjao svoju djecu, da njihova nauka bude samo poticalo, da se ujedine s Bogom: »Ordinat suum studium ad accendendum se ipsum ad Dei amorem et mundi contemptum et ad imitandum Christum«.

3) *Teodiceja*. — Očito je, da Bog postoji. Čitav svemir je knjiga, u kojoj svaka strana sadrži ime Stvoritelja. »In omni re, quae sentitur, sive quae cognoscitur, interius latet ipse Deus« (*Opera*, V., 325). Preko sedam stupnjeva dižemo se od nižega prema većemu tražeći Boga *izvan nas, u nama i povrh nas*. Kontingencijnost, nesavršenost, ovisnost, sastav, kretanja, relativitet — sve, što gledamo u svemiru, svjedoči, da postoji Beskonačni, Savršeni, Neovisni, Čisti, Neizmjerni, Apsolutni. Ako zaronimo u svoju nutarnost i promotrimo svoje iskustvo, opaziti ćemo, da apsolutne i nepromjenljive vrednote, koje tu nalazimo, ne bi mogle postojati bez nekoga bića, koje je apsolutno, i mi smo samo njegova slika. Postoji misao, dakle postoji Misao! U našoj duši nalazimo sliku Trojstva, o kojoj govori Augustin: ljubav, spoznaja i pamćenje. A pošto smo promotrili Boga u osjetnom svijetu tjelesnim okom (*oculus carnis*) i promatrali ga u nama

samima duhovnim okom (*oculus mentis*), promatramo ga napokon nad nama kontemplativnim okom (*oculus contemplationis*), i to u njegovu biću i njegovoj dobroti. Ideja nebića može se shvatiti samo po ideji bića, i ideja nesavršenog bića po ideji savršenog bića: dakle prva impresija, koju duh prima, jest impresija savršenog bića. A biće se ne može shvatiti nego po samome sebi: dakle impresiju savršenog bića možemo imati samo od samog savršenog bića. Ta Bonaventurina argumentacija, kojom dokazuje, da je nužno u nama ideja bića (ili Beskonačnoga), podsjeća na Descartesov dokaz: ideja Beskonačnoga jest u meni; ona ne može doći od konačnog uzroka; dakle dolazi od Beskonačnoga, od Boga. — Bog je »simplicissimum, actualissimum, ideo perfectissimum«; on, koliko je samo biće, samo savršenstvo, ne može ne postojati, a isto tako ne može sebe ne očitovati. Bonaventurina teodiceja nalazi svoj naravni završetak u promatranju Presvetog Trojstva i Utjelovljene Riječi. Bog-Čovjek je most, preko koga dolazimo u mir, ekstazu, »ignorantia docta«: mi uživamo u promatranju (*apex mentis*) Beskonačnoga, i to je prava mudrost. Dakle: na početku osjetna spoznaja, malo više naravna spoznaja, još više — nadnaravna vjera. Ljubav privlači dušu Bogu, kao što težina privlači tjelesa k središtu.

4) *Kozmologija, psihologija, etika*. — Svijet je stvoren u vremenu: stvorenje odvijeka uključuje očitu kontradikciju. Pojam svijeta, koji je stvoren iz ništa, a ujedno od vječnosti, ukazuje se Bonaventuri protuslovnim. Bića su sastavljena ne samo iz biti i bivovanja, nego i iz materije i forme (*hilemorfizam*). Da pokaže, kako je isključivo samo Bog savršena jednostavnost, B. uči, da anđeli imaju materiju »duhovnu«. *Forma completa*, koja daje biću njegovu specifičnu, zadnju formu, nije nespojiva s drugim podređenim supstancijalnim formama. Bog je stvorio materiju, stavljajući u nju neke praklice, koje se razvijaju (*rationes seminales*). To su nesavršene, ali aktivne klice, koje se razvijaju u sebi. Bonaventura opširno tumači Augustinovu metafiziku svjetlosti. Svako je tijelo svjetlost u svojoj biti. — Dušu Bog stvara. Ona je čitava u čitavom tijelu i u pojedinim dijelovima. Teorija *iluminacije* opravdava apsolutni karakter naše spoznaje. Ne samo da nam je Bog dao razum, koji je svjetlost, nego božanska svjetlost neposredno djeluje u našem činu spoznaje »rationibus aeternis«, koje su nazočne u našem razumu. B. tvrdi, da te »rationes aeternae« nisu nazočne kao objekt spoznaje (on izričito zabacuje ono, što će se poslije zvati ontologizam), nego kao regulativni čimbenik, »ratio motiva«. Promatrajući Augustinov »Cogito« otkriva B. smisao ljudskoga duha, duha u sebi i Duha samoga; pokazuje, kako su naši sudovi nepromjenljivi i nepogrješivi, koliko se naš duh nalazi pod pokretnim i regulativnim utjecajem božanskih Ideja. Elementi naše metafizične znanosti stvari uzeti su iz iskustva, ali nam je prirodna formalna apsolutnost ove znanosti. — Postoji ne samo intelektualna nego i moralna iluminacija. Čovjek je slobodan, ali osjeća, da se u njemu nalaze vrednote moralnog reda: »Dico ergo quod illa lux aeterna est exemplar omnium, et quod mens elevata... ad hoc pervenit. Illa ergo prima occurrunt animae exemplaria virtutum« (*Opera*, V., 361). Bonaventurina etika bitno je orijentirana prema svrhunaravnoj. Volja je nad razumom. I naše se jedinstvo s Bogom ne sastoji formalno u intelektualnom gledanju, nego u činu volje-ljubavi.

III. *Vrijednost i autoritet*. Ujedinjujući spekulaciju s pobožnošću, skolastiku s mistikom, sadrži B. u sebi ona dva elementa, od kojih potječe sve, što je u srednjem vijeku veliko i lijepo, uzvišeno i korisno. Stoga njegova nauka ima trajnu vrijednost i uživa u katoličkoj Crkvi onaj ugled, koji imaju drugi veliki crkveni naučitelji. Klement IV. »delectatus est mirabiliter doctrina S. Bonaventurae«, Grgur X. odobrava njegove spise i stavlja ih zajedno s drugim autentičnim djelima: »Papa cum tota curia approbavit et in archivo ecclesiae poni fecit cum aliis libris authenticis«. Siksto IV. veli, da je Bonaventura tako pisao, »ut in eo Spiritus Sanctus locutus videtur«, a Siksto V., da Bonaventura zajedno s Tomom reprezentira skolastiku, i stoga naređuje, da se njegova nauka slijedi »ut aliorum Ecclesiae Doctorum qui eximii sunt«. U naše doba Leon XIII., Pio X., Benedikt XV., Pio XI. tako pohvalno govore o Bonaventuri, da se iz njihovih izjava razabire, kako je on »princeps scholasticorum alter« i serafinski naučitelj. Bonaventurina je nauka uživala velik ugled i na koncilima: lyonskom, florentinskom, tridentinskom i vati-

kanskom. Od Gersona, koji je izjavio, da mu je Bonaventura najdraži od svih naučitelja, jer »in dicendo solidus est et securus, pius et iustus et devotus«, do Franje Saleškoga, koji ga zove svojim ocem, bezbrojni su učenjaci hvalili Bonaventurinu nauku, koja »inflamat affectum et erudit intellectum«. I u naše je doba sv. Bonaventura ne samo kao teolog i mistik predmetom odivljenja, nego posebno kao filozof. Bonaventurina je filozofija sinteza augustinizma, ali je u mnogočemu originalna. Gilson u svome klasičnom djelu *La philosophie de s. Bonaventure* zanosno govori o bonaventurijanizmu kao metafizički katoličke mistike, gdje je skolastičkim jezikom izraženo i religiozno iskustvo sv. Franje i tradicionalni augustinizam: »Nauka sv. Bonaventure naznačuje prema našem shvaćanju vrhunac kršćanske mistike i sačinjava najpotpuniju sintezu, koju je ona ikada ostvarila«. Monnot, Romeyer, de Margerie i dr. pozdravljaju Bonaventuru kao Augustina 13. stoljeća. Danas, kad mnogi teže za integralnom filozofijom uma i srca, razuma i vjere; kad se ide za tim, da se upotrijebe sve naravne i nadnaravne sile, kako bi se ostvario cilj augustinizma, naime da čovjek bude blažen, Bonaventurina kršćanska filozofija postaje sve više suvremena i privlačiva.

BIBL.: *Opera omnia*, 10 sv., Quaracchi 1882—1902. Manja izdanja: *Iria Opuscula: Breviloquium, Itinerarium mentis ad Deum, De reductione artium ad theol.*, 1911; *Decem opuscula ad theologiam mysticam spectantia*, 1926; *Sti Bon. Opera theologica selecta*, 2 sv., 1934—38; *Colationes in Hexaëmeron et bonaventuriana quaedam selecta*, 1934.

LIT.: E. Gilson, *La philosophie de s. B.*, Pariz 1924 (biografija, nauka, obilna bibliografija); L. Lemmens, *Der hl. B.*, München 1909; J. Božićković, *S. Bonaventurae doctrina de gratia et libero arbitrio*, Marienbad 1919; R. Guardini, *Die Lehre des hl. B. von der Erlösung*, Düsseldorf 1921; L. de Carvalho e Castro, *Saint B. le Docteur Franciscain*, Pariz 1923; B. A. Luyckx, *Die Erkenntnislehre B-s*, Münster 1923; A. Stöhr, *Die Trinitätslehre des hl. Bonaventura*, Münster 1923; B. Rosenmöller, *Religiöse Erkenntnis nach Bonaventura*, Münster 1925; J. M. Bissen, *L'exemplarisme divin selon S. Bon.*, Pariz 1929; J. F. Bonnefoy, *Le Saint Esprit et ses dons selon saint B.*, Pariz 1929; S. Grünwald, *franziskanische Mystik*, München 1931; F. Imle-J. Kaup, *Die Theologie des hl. B.*, Werl 1931; C. Kržanić, *La scuola francescana e l'Averroismo*, Milan 1929; K. Nölkensmeier, *Ethische Grundfragen bei B.*, Leipzig 1932; H. Legowicz, *Essai sur la Philosophie sociale du Docteur Séraphique*, Fribourg (s. a.); St. Chambon-Feugerolles, *La dévotion à l'humanité du Christ dans la spiritualité de Saint B.*, Lyon 1932; F. Hohmann, *B. und das existenzielle Sein des Menschen*, Würzburg 1935; E. Sauer, *Die religiöse Wertung der Welt in B. Itinerarium mentis ad Deum*, Werl 1937; R. Šilić, *Christus und die Kirche (Ihr Verhältnis nach der Lehre des hl. B.)*, Breslau 1938; H. Berresheim, *Christus als Haupt der Kirche nach dem hl. B.*, Bonn 1939. — Popis novijih djela o sv. B.: De Wulf, *Histoire de la Philosophie médiévale*, II⁴, 126—27; Ueberweg-Geyer, 735—738; Antonianum, X., 1925, 237—241; *Dictionnaire d'histoire et de géographie eccl.*, IX., 1937, 787—788; *Dictionnaire de spiritualité*, 1937, 1842—43. K. B.-é.

Kult sv. Bonaventure kod Hrvata je dosta raširen. Popularizirali su ga bez sumnje franjevci. Odatle je i Marko Marulić u svojem opredjeljenju za mistiku imao uzor u sv. B., a i prevodio je njegove religiozne pjesme. Od tri Bonaventurine pjesme, što se pripisuju Maruliću, jedna je sigurno Marulićeva, i to *Slavić* (Philomena). Netko je u dubrovačkoj sredini preveo na hrvatski Bonaventurin *Officium de passione Domini* pod naslovom *Ofiće od svete muke Gospodina našega Isukrsta*, koji je sačuvan u latiničkom rukopisu iz 1552; a Bonaventuri s nepravom pripisuju i *Officium de compassione beatæ Mariæ Virginis*, koji je također preveden na hrvatski u istom rukopisu od 1552 pod naslovom *Ofiće od muke Bl. Djevice Marije*. Oba je ova oficija izdao C. Giannelli.

Meditationes Vitæ Christi, djelo, koje se sve do nedavno pripisivalo sv. B., bilo je kod Hrvata prevedeno u više navrata. Jedan takav prijevod pod naslovom *Knjiga od života i od dil slatkoga Isusa i Majke njegove* sačuvan je u jednom rukopisu iz 16. st., pisanom čakavski i bosančicom; drugi tekst nalazi se u jednom glagoljskom rukopisu 17. st.; a postojao je i jedan latinički tekst također iz 17. st., i to iz Trogira. Jednu kraću talijansku preradu toga djela preveo je na hrvatski jezik latinicom i izdao za bugarske katolike fra Petar Bogdan Bakšić pod naslovom *Meditationes S. Bonaventurae to jest bogoljubna razmišljanja od otajstva odkupljenja čovičanskoga* (Rim 1638). Drugo je izdanje toga prijevoda tiskao fra Marijan Lekušić u Mlecima 1630. Sličan je prijevod tiskao Slavonac fra Ivan Velikanović (*Razmišljanja bogoljubna sv. Bonaventure*, Osijek 1776). Jedan prijevod još više skraćenog izdanja dao je Dubrovčanin fra Sebastijan Franković (*Bogoljubna razmišljanja vrhu muke Gospodinove*, Rim 1861).

Bonaventurin *Psalterium Marianum*, t. j. marijinska parafraza psaltira, vjerojatno je bio preveden i u Dalmaciji; kajkavskim narječjema preveo ga je netko anonimno »za

pobožni ženski spol« pod naslovom *Psalterium marianski* i izdao 1714 i zatim 1740 u Zagrebu.

Bonaventurinu filozofiju proučavaju i danas hrvatski franjevci. Jedan je takav primjer rasprava O. J. Božićkovića *S. Bonaventurae doctrina de gratia et libero arbitrio* (Marienbad 1919) i O. Nikole Španjola *Il concetto dell'istruzione in S. Bonaventura* (Rivista di filosofia neoscolastica, Milan 1934).

LIT.: F. Fancev, *Nova poezija Splićanina Marka Marulića*, Rad 245; M. Rešetar—C. Giannelli, *Dva dubrovačka jezička spomenika*, Beograd 1938; P. Kolendić, *Sofijski nadbiskup fra Petar Bogdan Bakšić*, Glasnik Skopskog naučnog društva, knj. II., Skopje 1926. V. Š.

BONAVINO, Cristoforo, * 1821, † 1895, slobodoumni mislilac talijanski. Bio je najprije svećenik, ali je 1849 pristao uz liberalizam, te pod imenom Ausonio Franchi zastupa skrajnji racionalizam, napose oštro napadajući V. Giobertija, predstavnika »ontologizma«, pa i druge talijanske filozofe, dok napokon u djelu *Ultima critica* (1889—93) nije odbacio i svoje nazore. Vrativši se opet svećeničkom zvanju zastupa nauku Tome Akvinskoga (→ Talijanska filozofija).

LIT.: G. Gentile, *Le origini della filosofia contemporanea in Italia*, I., Messina 1917; A. Colletti, *Ausonio Franchi e i suoi tempi*, Turin 1925. A. B.-a.

BONCOMPAGNI, rimska aristokratska obitelj, dosegljena u 15. st. iz Bologne, starinom iz Umbrije. Njoj pripada papa Grgur XIII., koji je 13. II. 1582 proveo reformu kalendara. Koncem 17. st. ta je obitelj stekla ženidbom vojvode Grgura V. s Hipolitom Ludovisi, baštincem kneževine Piombino, i tu kneževinu i dodatak Ludovisi svome prezimenu: Boncompagni (Buoncompagni)-Ludovisi, a ženidbom u 18. st. nastavio je u njoj život i rod Ottoboni, od koga je preuzela grb. Iz nje potječe više kardinala i odličnika crkve i države, papinske i kasnije talijanske, od novijih napose:

1. **Baldassare**, * Rim 1821, † Rim 1894, talijanski povjesničar matematike i fizike. U vlastitoj tiskari izdao je od 1868—1887 u 20 velikih knjiga *Bullettino di bibliografia e storia delle scienze matematiche e fisiche*. Potrošio je 20 milijuna talijanskih lira za svoj studij i za zbirku od 600 rukopisa i 40.000 knjiga, koja nije više na okupu.

2. **Carlo**, di Mombello, * Turin 1804, † Turin 1800, talijanski rodoljub. Sudjelovao u Risorgimentu od 1841 do 1871 kao ministar, diplomat, narodni zastupnik, senator, sveučilišni profesor ustavnoga prava i učitelj u kraljevskoj kući. Napisao i više djela pravne struke i raznih političkih spisa, napose *L'introduzione alla scienza del diritto* (Lugano 1848). N. Ž.

BONCOUR, Paul → Paul Boncour.

BONČEV, Georgi, * Žeravna-Kotlevsko 18. VIII. 1866, bugarski prirodoslovac. Prirodoslovne nauke učio je na zagrebačkom sveučilištu, gdje je položio i doktorat. Disertacija mu je tiskana u Radu (Zagreb 1893) pod naslovom: *Bichromat kalija. Revizija onih elemenata*. G. 1891/1892 bio je asistent na zagrebačkom sveučilištu kod prof. Pilara. U Bugarskoj je služio najprije na srednjoj školi, a zatim je postao sveučilišnim profesorom u Sofiji i predstojnikom mineraloškog, geološkog i petrografskog zavoda te seizmografskog drž. zavoda. Za Gorjanovićeve Zbornik napisao je članak *Eruptivno stanje u Bugarskoj* (Zagreb 1927). Član je bugarske Akademije nauka kao i nekih inozemnih akademija. Prigodom njegova 40-godišnjeg znanstvenog rada izdalo je 1933 bugarsko prirodoslovno društvo njemu u čast jubilarni Zbornik. F. B.

GEORGI BONČEV

znanstvenog rada izdalo je 1933 bugarsko prirodoslovno društvo njemu u čast jubilarni Zbornik.

BOND (engl. »uže, veza«), u angloameričkom pravu naziv za svaku obvezu u obliku isprave, napose za obveznice sa stalnim kamatnjakom, koje glase na donosnika, a izdavaju ih privatna poduzeća, većinom dionička društva. Prema jamstvu i sigurnosti razlikuju se: *mortgage bonds* (hipotekarno jamstvo), *land grant bonds* (podmiruju se iz kupovine prodanog zemljišta) i dr. *Convertible bonds* u USA